

የደንበቱ ሁណት ኩና የማህበረሰብ ዕውቀት እርከቦታና ጥቅም ተጋበነት

ደንበቱ ሁណት አው-ዕ-ር ሂቻድና
ቍጥጥር እድልከቶች

ባክሱ አዳዣት ተበቃ እንበትና
2003 ዓ.ም

በኩስ ሲደወቻን
ለመጠበቅና ለመዝከባከብ
እልረፈዳም!

ሽኑን ህንጻትና የህትመት አግዥት
እብያት በርሃን

አድር መልዕክት

**ሀጋዊ የደንብና ሁነት አውሃር በማስረጃና
ማረቻችን ካዘሩና ለታገኘ የሚገባትን ጥቅም በማስከበር
ለበኩሉ ሲያዙት ጥብቃና ለማት
የደርሰኞችንን እንዱጣ!**

የቁጥር መብት © 2003 ዓ.ም. በዚህ ሲይወት ጥበቃ አንቀጽ ተያያዥ
የአዲታማዎች መብት በሆነ የተጠበቀ ነው:: ይህን ስነድ አባላቶ
ለመጠቀም ወይም የተወስኑ ክፍለውን ለመገልበጥ ካልፈጥ
የአዲታማዎችን ልቃድ ማግኘት ለማስፈጸም ማረጋገጫ በመጥቀስ
መጠቀም ይችላለ::

አሳታሚ

ይነትኩ ሁብት አው-ው-ር ልቃድና ቁጥጥር ይይፈከተል::

በዚህ ሲይወት ጥበቃ አንቀጽ ተያያዥ

የሙ.ማ.ቁ. 30726

ሥ.ቁ. 251-11-6612244

ፁክስ ይ 251-11-6613722

አ.ማ.ሪ.ል ይ info@ibc-et.org

ደረሰ ገጽ ይ www.ibc-et.org

አዲስ አበባ

ይህን ስነድ በማጣቀሻነት መጠቀም ካለፈን እንደማሳተፊው ይታቀስ::

የይነትኩ ሁብት አው-ው-ር ልቃድና ቁጥጥር ይይፈከተል:: (2003)
የይነትኩ ሁብትና የሚሆን ስው-ቁጥር አርከቦትና ቁጥም ተጠሪነት
የሚፈጻሚ ስነድ ይ **በዚህ ሲይወት ጥበቃ አንቀጽ ተያያዥ::** አዲስ አበባ::

አርከቦት: ገመድ ዝነ (Z/C)

መግቢያ

መግቢያ	6
1. የጀትէኑ ሁብት እና የማህበረሰቦ አውቀት	7
ከዚ ባለሙያ	
2. የጀትէኑ ሁብትና የማህበረሰቦ ዕውቀት መቀሚችዎች	14
ከዚ ባለሙያ እና ተስፋይ መሰላ	
3. ልዕሊ ሁብትና ዕውቀት መጠሪዎች በጀትէኑ ሁብት ላይ የሚያስከትልት ተጽዕኖ	19
ተስፋይ መሰላ እና አበዋት ማርሃን	
4. የጀትէኑ ሁብትና የማህበረሰቦ አውቀት አርከበት ዓለም ዓቀፍ አገጣቸኑች	28
አበዋት ማርሃን	
5. አርከበትና ጥቅም ተጋሪት በአትዮጵያ	38
ዘዴ ወ/ተንሳኤ	

መግበር

አ.ት.የ.ክ.ዳ. በመልካ ምድር ተለያይነትና በብንህ አይወች ማስተካከለሁ ከሚታወቁ ህገራት እንደ ዓለም የተመለከተው በሆነው የሚጠቃል የሚጠቃል ተለያይነቱም ከፍተኛ ነው፡፡ እነዚህ ሁሉ ተቆምረው አ.ት.የ.ክ.ዳ. የብንህ አይወች ማስተካከለሁ የሚጠቃል እና የሚጠቃል መግኘት ምንም ሆኖ በዓለም እንዲታቸው አይርጋቸል፡፡

የብንህ አይወች ማስተካከለሁ፣ በማጠልዎን በዘላቂነት ጥቅም ሌይ በመዋሪ ሂደት ወሰኑ የአ.ት.የ.ክ.ዳ. ማህበረሰቦች ከፍተኛ ሙሉ ተጨማሪውል፡፡ እነዚህ ማህበረሰቦች የብንህ አይወች ማስተካከለሁ የሚጠቃል ሂደት ያለበት ልማድዊ ሥርዓት ዕውቅና ተስጥቶት ሌሎች ይጠቀል፡፡

በለላ በከል የአ.ት.የ.ክ.ዳ. ማህበረሰቦች ለዘመናት ከጠበቀት የብንህ አይወች ማስተካከለሁ ተቀም ማማት ይጠቀል፡፡ ይህን የሚሆነ ለሰነድ ለማስከበር የጀትኩኩ ማስተካከለሁ አውጭና አጋጣሪ ለማድረግ ታስቦ አዋጅ ቅጽ C 482/1998 ውጥና ሥራ ሌይ እንዲውል ተደርጓል፡፡

ይህ የሥልጠና ሲነድ የጀትኩኩ ማስተካከለሁ ተቀም ሌይ እንዲውል በመኖቂያ ሂደትና ቁጥጥር የጥቅም መጠራት ሥርዓትን ለማሳደን በማድረግ ተረት አስፈላጊ አካላት አውጭ ለተተገበሩዋቸው የሚጠቃል እና የሚጠቃል ተረት አስፈላጊ አካላት አውጭ ለተተገበሩዋቸው የሚጠቃል ተረት ለማድረግ የሚጠቃል ተረት አስፈላጊ አካላት አውጭ ለተተገበሩዋቸው አካል የተቀናይ ተረት ለማድረግ ይጠቀል፡፡

1. የደንብ ሁnit እና የማግበራዎች አውቀት

1.1 ደንብ ሁnit /Genetic Resources/

የደንብ ሁnit ሁኔታ ያለቸው (አውቀት፣ እንዲሳትና ይቻቹ አካላት)

የዘር በህረ የደንብ ቅስ ለመን ካነዱሁ የሚገኘውን ተዋጽኑን

ማለትም በይቶች፣ አጠቃቻን፣ መ-መሬት፣ ጥርጥን፣ በማዳቀል የተገኘውን አርመጣን የደንብ መሬት፣ የሚገኘውን ቅስ ለመሳሰሉትን ይጨምራል፡፡

እትዮጵያ ከፍተኛ ተለያይነት ያለው የደንብ ሁnit ለማረጋገጫ ይህ ሁnit ለአገልግሎት ማለት ነው፡፡

አገልግሎት ማለት ነው፡፡ የሚገኘውን ቅስ ለማረጋገጫ ይጨምራል፡፡

የደንብ ሁnit ለማረጋገጫ ይጨምራል፡፡

ተለያይነት ትርጉምው በተለያየ አርመቱ፣ በአይነቱም ወይም በዘመኑ መከከልያለው ልዩነት ማለት ነው፡፡ ለምሳሌ በገባበት እና በስንድ መከከል ያለው የዘር ተለያይነት ማለት ነው፡፡ የዘር ተለያይነት ትርጉም ወሰኑ የሚገኘውን ቅስ ለማረጋገጫ ይጨምራል፡፡

በአሁን ገዢ የአየር መ-ቀት፣ የአፈሪ ለምነት፣ የበሽቶ፣ የተባይ፣ የደርቅ፣ ሆኖታ በጣም ተለዋዋይ በመሆኑ ተለያይነት ያለቸው የደንብ ሁnit እንዲሁን ሁኔታ ሁኔታውን ሆኖታውን ለመቀቀም ያስተካለ፡፡ ለምሳሌ እንዳንድ የገበረ ነገር አርመቱ ከለለው የበለጠ በከፍተኛ ደረጃ የአካባቢን ተስፊና ወተና መጋልጥና መቆቂም ተለው ጥሩ የሚት የሚሰጠ እንዲለ ይቻቹ መቻቹ፡፡ ማስላኝ ይገኘ በአለምና ሆነ በእትዮጵያ ተረክዋ ተጠቃሚነት እንዲለቸውና በጠረኞ አካባቢውን እንዲሁም በረሃምና በረሃ ቀመስ በታወች ወሰኑ የሚታማ እንደሆነ በርካታ ተመራማሪውን ይገልጻለ፡፡ ተመራማሪውን ማስላኝ ይገኘ በቅርቡ ገዢ ወሰኑ በጣም በሆነ መራትና ባልተሰተካለ የሚበርና ሆኖታ ወሰኑ ልሳቸውን እለምናው የሚታማ መሆኑ ከሚቻቹለት የመጀመሪያውን አዘጋጅቶ እንደሆነ ይገልጻለ፡፡ ስለዚህ የደንብ ሁnit ተለያይነት የተሻሻለኝ ከፍተኛ ወጪ ያለቸውን ከሚገኘውን ቅስ የሚቻቹለ፡፡ የሚቻቹለ መጠን መለዋወጥን እንዲሁም መጥሪ የአፈሪ ሁnit ለማረጋገጫ ይጨምራል፡፡ የሚቻቹለ የሚገኘውን ቅስ ለማረጋገጫ ይጨምራል፡፡

ለማግኘት ይረዳል:: በአንድ ከርደ ወሰኑ ያለው ተለያይነት በጠራሚ/በበዕ
መጠን የሚያቀል ሥራ ለማሬራው ገበያም ሆነ ተመራማሪ ስፏ ያለ
የሚጠቷል:: ተለዋዋዎ የእነበት ለሚታወቂነት ለመቅረጥ
የሚችሉ:: ወጪዎ ሆነ ወሰጣዊ ተለያይነት ያላቸው:: ይነቱ ሁብቶች
አትጥክያ በስራው የምትታወቂነት ነው:: የቃነቱ ሁብት በስሳት ከርደዎ
ከፍለው ማየት ይፈላል:: እነዚህ የእሌዎት ይነቱ ሁብት:: የእንዲስት ይነቱ
ሁብት:: እና የደቀቂ አካላት ይነቱ ሁብት ፍቃው::

1.1.1 የእሌዎት ይነቱ ሁብት

አትጥክያ የቦርካታ እሌዎት ከርደዎች ባለቤት ፍቃ:: እስከሁኔን በተደረገ
የቆሰሳ ተናቶች በሀገራችን 6000 የሚሆን የተለያየ የእሌዎት ከርደዎች
ይገኘል:: ከእነዚህ ወሰኑ ከ10 እስከ 12 በመቶ የሚጠገኑት እናጥክያ ባቋ
የሚገኘ ፍቃው:: በተጨማሪያም ከፍተኛ የዘርደ ተለያይነት ያላቸው
ከእነስተኛ የእሌዎት ከርደዎች የሚመለዱ በአትጥክያ ወሰኑ እንዲማቅና
ይታወቂል:: የእሌዎት ይነቱ ሁብት እብዛዣዎ ይር በቀል በመሆኑ በተ
ፈጥሮ ያናማ መሬት:: ሆኖም እና ለለዚ ቅጥቃዊም እንዲሆወ ሆኖም
መሬቶች አካባቢ ይገኘል:: ከላይ በተጠቀሰት የተፈጥሮ አካባቢዎች ተ
ለያይነቶችው ከፍተኛ የሆነ ከርደዎችና የዘርደ አይነቴዎች ይገኘል:: በለ
አ በከል ይር በቀል የነበሩት ነገር ጥን የዘመናት የመምረጥ::
የሚለማመዶና የሚያቀል ሲሆዎች የተካሂወቻቸው የሰጠል ይነቱ ሁብት
ዝርደዎች ነው በዚህ አትኩልትነትና በእርሻ ሲጠልነት በመመረት ለይ ይገኘ
ለ::

አገራችን በአለም ለይ ካለት ስምንት የእሌዎት ይነቱ ሁብት ማእከለዎች
መከከል በዋነኛነት ተጠቀሰለች:: ይህን እውቀና የጥናቸው እ.ኤ.አ በ1920ወ
ቁ ሲሆን እውቀናውን ይረጋግጣት የሱ ሊይውት ለይጠናበት የሆነት
እውቀ የፋይይ ተመለሏ ሰላምማር ንብረት ምስጠና ፍቃው:: ይህን ይረዳ
ለማግኘት ያበችት ነው ለምግባነት የሚውሉ በርካታ የምግባ ሲጠለዎች
ከፍር ተመርጫው በማህበረሰቦ እማካኝነት እንዲከበብ እየተደረገገለቸው
በመብቀሰው በለም በከፍተኛ ይረዳ መመረቻቸው ነው:: ለመጥቀስ የህል

እንደ መኖር፣ በኋ፣ ካግ፣ ገሎማ፣ እንጂዚቱ ወዘተ ይለት መገኘችው እትምና ስሆን በተጨማሪም በፈላ ክፍል ዓለም የተለመዶትና በሆነ ክፍተኛ የተለያይነት ባህርያን በእትምና ወሰጥ የተገኘጀኑ ለበለቤት ይገኘለ::

ለምሳሌ እትምና ስብዳሪ፣ በንብስ፣ በመኖር፣ በሽምበራ፣ በቅጥሩ፣ በአተር፣ በተልባና በስላም ክፍተኛ የሸነቱ ተለያይነት ከሚገኘችው ጥቀት አገርች እንዲ ስትም ይህ ሁበት ካለው የተጠቀሰት ሆኖታወች በእንድነት የፈጻሚት ይዘት ነው::

ለሁሆነ ተለያይነትና ይነቴ ሁበት ስብጥር ውነቶች ምክንያቶች፣ 1) የሀገረ ተ የመልካ ምድር አቀማመጥ እና የአየር ገበረት ሆኖታ ተለያይነት፣ 2) የማንበረሰቦች ባሻል ተለያይነት፣ 3) በአጠቃላይ በግብርና በተልተርሱ ሁበት ሌይ የተመሠረተ የነጋ ሆኖታና የመሰሰለት በዋናነት ይጠቀሰለ::

ለእነዚህ ይነቴ ሁበቶች መገኘትም ሆነ መጠበቅ የእትምና ገበወጥ ውጤዎች ተዋንያና የሀገረውም ሆነ የእውቀቱ ባለቤቶች ዓቸው:: እነዚህ ተመርጫውና ተመርጫው ሲሆ ሌይ የደረሰ የሰጠል ኮርቶች የጠራ ኮርቶች/ቅርቡ የጠራ ኮርቶች /Farmers' varieties/ በመባል ይታወቁለ:: ንጋር የጠራ ኮርቶች በሸነቱ ባህርያችው በጣም የተለያየ ዓቸው:: በርካታውን ቅጥር የሚይዘው የእትምና ገበወጥ ሲሆም በመጠቀም ሌይ ያለው ንጋሩን የጠራ ኮርቶች ነው::

1.1.2 የእንሰሳት ይነቴ ሁበት

እትምና እንደ እወጣቱ ሁሉ የእንሰሳት የሸነቱ ማስታወሻ ተለያይነት በጣም ክፍተኛ ነው:: ለነዚህም ይነቴ ሁበቶች ተለያይነትና ስብጥር ካለው የተጠቀሰት አጠቃላይ ምክንያቶች ዓቸው::

264 የተሰበና ተራማሪ፡ እና 324 የበረብርሃን ነርፍወች በአትዋኑያ ወሰጥ
ይገኘለ፡፡ ከነዚህም መከከል 12 ከመቶ የሚሆነት አሳምድ፡ 1.5 ከመቶ
የሚሆነት የየበሰኔ የውሃ እንዲሁም 2.2 ከመቶ እንደሠት፡ ንጽሕት /
Insects/ እንዲሁም ጥናት ያልፋስተው ለለም አነስተኛ የእንደሠት ነርፍ
ወች እንዳለ ይታወቂል፡፡ በተጨማሪም አትዋኑያ ያላት የበት እንደሠት
ቋነቱ ሁበት በቀጥር ለታደሱ ከአፍሪካ የመጀመሪያውን ደረጃ ትይዘለች፡፡
አነዚህ ነርፍወች እንደ ለጠል ይነቱ ሁበቶች ሁሉ የዘመናት የጠራ መ²
ፈጥና የሚቀቀል ደረጃወችን አልፈውና የእኩባቢን ተቆዳዊ ተቋሙውና ተ³
ለምደው አል ለይ የደረሰ እና ከፍተኛ ተለያይነት ያላቸው ሁበቶች
ናቸው፡፡

1.1.3 ይቅቱ አከላት ይነቱ ሁበት

የቅቱ አከላት በአይን የሚገታው ለይመት ያላቸው ነገሮች ፍቃው፡፡ በዘዚህም
መለረት ምርመራው ባከተረዳውች ጽርቶችውች ልንጠቅም እና አልጠምች ይገ⁴
ኅበታል፡፡ ይቅቱ አከላት በማንኛውም የእኩባቢያችን ስርዓት የህዳር ወሰጥ
የሚገኘ ሲሆን በአነስተኛ በታ በብዛትም ሆነ በዓይነት በበለያን የሚቀመሩ
የቅቱ አከላት ይነቱ ሁበቶች ለገን ይቻላል፡፡ በዘዚህ የቋነቱ ሁበት ነርፍ
የደሰሳ ጥናት ባይከሂድም ከፍተኛ ተለያይነት ያላቸው የደቅቱ አከላት
ቋነቱ ሁበቶች በአትዋኑያ ወሰጥ እንዳለ ይገመታል፡፡

1.2 የሚሆነረሰበት ዕውቀት

የሰው ለሆነ መሠረታዊ የለትናን ለማማጭለትና ለማሽናል በሚያደረገው
እንቅስቃሴ በቁጥሩ ለምድና እውቀት ለመቅስጠው በቁጥራል፡፡ ለምሳሌ፣
ለምግባነት ወይም መድሃኒትና የሚጠቀምባቸውን እናወቶች ከፍር በተ⁵
ደረጋሚ በማየት፣ በመቅመሰና በመብለት ጉዳታቸውንና በቀሚታቸውን
መለየት የሚያስችሉውን እውቀት አከበቃል፡፡ ዕውቀት የቋነቴ መኖሪያ
ቁልና መማረም ነው፡፡ ዕውቀት በሁሉት ወና ወና ከፍለው ለከፈል
የቻላል፡፡ ይኩወም ማይንሳዊ (Scientific knowledge) እና የሚሆነረሰበት
ነገር ዕውቀት (Community indigenous Knowledge) በመባል ይከፈልል፡፡
አይንሳዊ ዕውቀት ዓለም አቀፍ በሀይ ያለው ሲሆን የሚጠቀም ትምህርት

በት፡ ከመናዊ የመገኘና አድራሻ (ተለጻዢና፡ ፈዲያ) በመከታተል የሚገኘ ዕውቀት ነው፡፡ የማህበረሰብ እውቀት አካባቢያዊ ማህረሰ ያለው በመሆኑ በአካባቢው ባለው ማህረሰ አስፈላጊ መሰረት በልምድ፡ በተ ደንጋጌ በማየትና በመሞከር እንዳሁም ካለለ ሲው በመስማት የሚገኘ እውቀት ነው፡፡ የማህበረሰብ እውቀት በተለያየ መጽሐፍት የተለያየ ስያሜዎች አለ፡፡፡ እነዚህም፡- ነገር እውቀት (Indigenous Knowledge)፣ ማህረሰ እውቀት (Cultural knowledge)፣ አካባቢያዊ እውቀት (Local knowledge)፣ የማህበረሰብ እውቀት (Community knowledge)፣ እና ማህረሰ ሙኒ-ምህዳርያዊ እውቀት (Traditional ecological knowledge) ፍቃው፡፡ በደምሂዎች መካከል መጠኑና የትርጉም ለየነት በጥርጉም በመሠረተ ሁኔታ ይረዳ የእናደ በተወስኑ አካባቢ የሚኖር ህጋዊ እውቀት ተደርገ ለታይ ይችላል፡፡

1.2.1 የማህበረሰብ እውቀት ማህረሰት

- አፈ-ታረክዋ (የለ ምንም ዓይነት) ከተወልደ ወደ ቴወልደ በተረረትና የሚሰራው፡፡ አፈጻጸም፡፡ ባጥጣቸና፡፡ እንዳሁም በማህረሰ ሙርጉያቶች ለተለለና መቆየቱ፡፡
- ከዚመናዊ ትምህርት ቤት ወጪ በማየት፡፡ በመስማት፡፡ በተደንጋጌ በመሞከር ወዘተ፡ የሚገኘ መሆኑ፡፡
- አካባቢያዊ መሆኑ ማለትናም ካበታ ቤት እንዳሁም ካባሁል ማል የሚለያይ መሆኑ ፍቃው፡፡

1.2.2 የማህበረሰብ ዕውቀትና የጀትትና ሁነት ተሳሳሪ

የማህበረሰብ ዕውቀትና የብዝሃ ሁይወት ተሳሳሪ የሚችልው ጥንቃቄ ለው በአደጋና የፋር ፍርድና በመልቀም ባዝሃ ሁይወትና መጠቀም ከጀትት ገዢ እንስተ ነው፡፡ የማህበረሰብ እውቀትና የጀትት ሁነትና መብቀው ለሆነው ቴወልደ ያቀረቡ ማህበረሰቦች ነጋዢውን በግብርና፡፡

በአርብና አደጋነት፣ በጥንት አጥማችነትና በለሎች ተመሳሳይ ማለዋ
እናደር የሚኖሩ ማገበረሰቦች ፎቶዎ::

እነዚህ ስነዚህ በማሳታፊው፣ በንግድዎ፣ በግብር በታችው፣ እንዲሁም
በጠኗው በዘላ የተለያየ የእወጣት አርያወችን ይጠበቃል፣ ያስቀላለ::
እነዚህ የእወጣት አርያወች እንዲገኘ በአካባቢ ጽጠረተሰብ እንደ በቻ
የሚታወቁ ጥን ደግሞ በሰራተኞች ጥና ተለይተው ያልታወቁ፣ ተቀማችው
በሰራተኞች መዝገብ ያልተጠና እና ስያሜ ያልተሰጣቸው ፎቶዎ:: እነዚህ
እወጣቶች የገበረውና የሀገር እንዲሁም የዓለም ሁነት ፎቶዎ:: የአካባቢ
ማገበረሰቦች ለእነዚህ ድንብ ሁነት የሂሳብ የሆነ ስያሜ በመሰጣት
ገዢትና ተቀባዩችውን በመለያት መቀሚታ ያለቸውን በበለጠ በማረጥት፣
በመዝከባከብና በመጠበቅ ለተለያየ ተቀባዩ እያዋጅችው ይገኘል::

በተመሳሳይ ሆነታ በአርብና አደጋኝ አካባቢ የተለያየ የበት እንዲሳት
የሥር፣ የወተት፣ ድርቃንና በሽታን የሚችቃሙትን እና በለሎች ፍላቻት
መሰራርት በየጊዜው ማገኘነና መረጃ በማካሂድ የተሻለ መቀሚታ
ማሰጣትን አርያወች በመጠበቅና በመዝከባከብ ሌይ ይገኘል:: በአጠቃላይ
የማህበሰቦች እውቀትና የብዕት አመናት የመምረጥ የሚለማመድና
የማዳቀል ሲሆዎች የማህበሰቦች እውቀት ከድንብ ሁነት ወር ያለው
የጠበቀ ቁርቃት የሚገለጋበት ነው::

1.2.3 የማህበሰቦች እውቀትና ሲጋፍ

የማህበሰቦች እውቀት ለተፈጥሮ ሁነት አለቃታዊ ልማት ጉልህ አስተዋጽኑ
እያደረገ በገኘም በአሁን ወቅት በተለያየ ተግርቃት ምክንያት
በመስርጃዎች በመጥፁት እና ሌይ ይገኘል:: ለዚህ የኩና የኩና መንሰኤ
ወች::

- የእውቀቱ መሠረት የሆነው የድንብ ሁነት መመሪመንና መጥፁት
- የባህላዊ አውራድችና ልማዶች መቆረት፣ ማለዋዎን አውራድ መተ
ወር /መርዳት

- የማህበረሰብ እውቀት በአዲስ ትውልድ እንደጋለዎች መቆጠሪያ ትክረት ያለመሰጣቸው፣ በዘመናዊ ማህበ መዋጥ ወይም መዋሆኑ
- የማህበረሰብ እውቀት ሰርቻቸው
- በተለያየ ተፈጥሮችና ለው ሲሆን ቅጂዬች ማህበረሰቦች ከመኖረም አካባቢ، መፈናቀልና ለላ አዲስ አካባቢ መሰራር
- በአፈታሪዎች በቃድ የሚተለለና መሆኑ (ተመዘገበ ያለመቀመጥ)
- እውቀቱ ያለቸው ለወቻ እውቀታቸውን በሚሰጥር መያዝቸው.

1.2.4 የማህበረሰብ ዕውቀት ስራቶች መቀነስ

የማህበረሰብ ዕውቀት ሁሉት ከነዚ ወደ ገዢ በመጥፋትና መመርመን ሌይ መግኘቱ አሳሰቢ ሆኖች:: ይህንን ይህን እውቀት ለመጨመር ትውልድ ለማስተላለፍ ከሚደረገ የሚችለ ውጤቶች ወጪዎች::

- ለለማህበረሰብ ዕውቀት መቀሚታዎች የአሁንበት ሥራ መሥራት::
- የማህበረሰብ እውቀት ሰርቻቸው (Biopiracy) ለመከላከል የተቀኝ ሥራ መሥራት::
- እውቀቱን በመሰብሰብ መመዝገበ እና በመረጃ ቅት ወሰጥ ማስተባበት::
- ተመራማሪዎች በተለያየ፣ የልማት መረጃዎች፣ እንዲሆኣ ለለቻ ጉዳይ የሚመለከታቸው አካላት መቋሚ የማህበረሰብ ዕውቀትን ለለቻ ማህበ እውራርዎችን እንዲጠቀሙ ማስረታታትና ከሰይንስዎች እውራርች ጋር በማቀናቸት ለዘላቁ ለማት እንዲውለ ማመጀቸት ያስፈልጋል::

2. የደንብና ሁነትና የሚሆንበት ዕውቅት በቀሚታዎች

2.1 የደንብና ሁነት በቀሚታዎች

የብህስ አይወት አለም አቀፍ ድንጋጌ የኩስ አለማ በመለው አለም የሚገኘትን በብህስ አይወት መጠበቅና አላቀነት ባለው መልከት ተቃዋሚ ላይ ማዋል ነው:: የብህስ አይወት አካል የሆነው የደንብና ሁነት በገበያ ላይ በሚውልበት ገዢ የሆነቱ ባለቤቶች/አገልግሎቶች ከሚገኘው ተቃዋሚ አግባብነት ባለው መልከት የሚገባቸው ደርሰ እንዲያገኘ/የጥቃው ተጋሪ እንዲሆነ ያደርጋል:: ይህም አግባብነት ባለው ይነበና ሁነት የእርከቦት ስርዓት ይፈጸማል::

ቆዳም ለሌላ እንደ ተገለጻው ነገር የገበራ ኮርያዎች በምርት ሂደት ወሰኑ ከፍተኛ ወጪ የሚሰጣቸውና በቀሚነት ያለቸው ለይ ባህርያት አለቸው:: በርከታና ቅጥረቸውን በቀለብ መግለጫ የሚያደግኝት በቀሚ ተወራሸቸ የደንብና ባህረቸውን የየዘኝነት ዓይነው:: አለም አቀፍ ሁበተተሰብ ይህን ከሚውቅ አልፎ ከፍተኛ አገልግሎቶች በቀሚታዊ አገኘቶችበታል:: ለዘመናዊ የምርጥ ኮር ግኝነት ነገር የገበራ ኮርያዎች መሠረታዊ ግብዓቶች ዓይነው::

የዘመናዊ ወጪት ከፍተኛ የምርትና ለይ ለይ በቀሚ ባህረቸውን ማግኘት ይሆናል:: በሌላ በከላል የኢትዮጵያ ገበዙዎች ለዘመናት መብቀው ያኖርቸውና የተዝከባከድቸው እነዚህ ኮርያዎች የህንጻቸን የግብርና የምርምር ወጪት የሆነ የምርጥ ኮር ከሚውጥት ሲሆዎች ባለይ ለደንትና ሁበታም ለሆነት አገልግሎቶ ከፍተኛ አስተዋጽ እርከከተዋል:: ለምሳሌ የአማራና ተመራማሪዎች በከፍተኛ ደረጃ ገበና የጠቅና ለበለቸውን ያጠኑ የገበራውን የገበራ አቀፍዎች ማይረጋገጧ በሽታ የሚቁቁም ኮር ያገኘ ነው:: ይህንን በሽታ ለመቆቁም የሚችል የገበራ ኮር ያገኘ ነው:: ከአትዮጵያ ገበና ኮር ወሰኑ በሽታውን መቆቁም የሚያስተል

ሁበለ ብሔራዊ /gene/ ከያዘ ኮርዶ ወር በማዳቀል ነው:: ከዘመናው በተገኘው
ወጪት ነው በአማራሪ የካሌድርኬም ጥሩት በዓመት ያወጡ ከነበረው ከ160
ሚሊዮን ድላር ያሳነስ መጠሪ ለደን ችልል::

የጊበረ ኮርያዎች በርከታ ተቆማ ባህርያት እንዲያሸቻችው አርብ እናና
ከፍተኛ አስተዋጽኑ እናይጋል:: እነዚህ ባህርያት ለእገር ወሰጥ ሆነ
ለውጭው ሁጻረተሰቦ ከፍተኛ የኢትዮጵያዊ ተቆማች ለጥተዋል:: የተሳለ
ገዢነን የተባለ ገቢ ገጥረ ነገሮችው ፕሮጀክት የተለያየ በሽታዎችን
የሚችቂዎሙ የሚሻለ ኮርያዎች ተቀም ለይ ወለዋል::

የባር የጊበረ ኮርያዎች የተለያየ የተፈጥሮ አካባቢ ለውጭናም ሆነ
በሽታን ከመቆቻም ባሻነር ያለ ባበርና ባበናቶች ተመጣጣኝ ምርት ለሰጠ
የሚችሉ ለሆነ ከዘመናው በተጨማሪ የሀብረተሰቦን ያሳጋት የሚያረከ የተ
ለያየ ባህርያት ያሳጋችው ኮርያዎች መኖራችው እመናን ነው::

ከሆነ ለሰጠ ለሰጠ ለመስጠት የጥቅምት ምንጭዎች ፍቃቻ:: በተጨማሪም
እረንጋዱ ዕዕቅት ወጪን እንዲኖሩ:: የአፈር ለምስት እንዲጠቀሙ::
የተከከለ ማዘናዎች ወደ ተቆማ ማዘና (O₂) በመቀየሩ ሂደት ገልህና የሚያተካ
ሚና ይጠቀቋል::

ለምሳሌ ሆኖች የሚከተሉት ተቀባዩ እነዚች::

- ለለሎች ዕዕቅት:: እንሰሳትና ይቀቅ አከላት እንደመኖራያ ለመራ
ያገለግለል::
- በንጥረ ነገዎች በፊት ወሰጥ (ለምሳሌ የፍይትሮክን በፊት) ከፍተኛ
ሚና ይጠቀቋል::
- የገርድ እናወዎች እንዲያከለቱ ይከለከለል::
- የአፈር መሰርጫ (በውሃና በንፃለ) እንዲያደር ይደርጋል
- ለግንባታና ለፖይል ምንጭነት ያሳጋዎለ (ማውላ፣ ቅማ፣ የሚገል
እንጨት፣ የበት መሥራ፣ ወዘተ)

ԱՌԹՈՒՐԸ ՄՆԺ ՔՆՂՄՆԴԻ ԱԿԾԵ ՈԾԿԻ ԴՅԱԽ ՔՄՊՀՄՈՒԴ
ՔՀՋՎԴ ՄՈԱՀԵ ՔՂՄՎԴ ՄՈՋՎԿՎԴ ԼՄՊԳՎԴ ԿՎԱՅ ՈՒՄ
ՈՒՄՆ ՀԱ ԻՀՋՎԴ ՔՄՊԴ ՎՈՄՔԴ/ՎՊՋԱՄԴ ԻՄՄՎՄԴ ՀԱ
ՔՈՂՄ ԳՎԱՐԱԿՎԴ ԱՐԱԿՄԱ ՈՄՎԵ ՂԵ ՑՐԾՃ::

ՈՒՎԱՐԸ ԹՀ ՓՆԺ ՀՎՄԴ ՊԽԸ ՔՂՄՎԴ ՔՈՂՄՍԿԱՅ ՈՇԺ ՀՄԸ Տ
Մ-Ը Ի ՏՋԿՄ ԲՄՆՎ ՀՆՋԸԸ ԱՄԿԼԻՆ ՔՄՊԸԸԸ ՄՄՄԴ ՔԴ
ՀՄԿՈԸԸ ՀՆՋԸ ՀԴ ԼՄԸԸԸԸ ԻՆԸԸ ՈՇԺ ՎԿՆ ՄՋՎԿՆ ՄՄՄԴ
ՔՄՎՄՎ ՎՎԿ ՀՆԱԿԸ ՈՂԿԸ ԹՎԳՄ ՂԵ ՈՄՎԱ ՂԵ ՀՄՎՃ::

ՈՒՍԽՎ ՔՄՄԴ ԱՄԸԸ ԳՄՄԴ ՔՄՎԲՐԴ ՎՃԴ-Մ Մ-Ը ԼԱԱԻ
ԱՄԸԸԸ ՈՒՎԳՄ ՂԵ Ո-Մ-Ը ԲՆՈՒԺ ԶՓՔ ՀԻԼԺ ՔՆԼԺ ՏԸԸ
ԳՎԱՐԱԿՎԴ Մ-Ը ԻԲ-Ը ՄՎԸ ՀԼՄՎՃ ԱՄՎՄՎ:: ԼՄՎՎԲ ՔՄԸ ՈՒ
ՈՄՎՄՎ: ՀՆՋԸ ՈՄՎՎԿ: ՈՒ ՈՄՎԱ ՎՃԴ Մ-Ը ՔՄ-ԱԼԼԺ
(Fermentation) ՎՃԿՆ ՔՄՊԸԿՎԴ ԶՓՔ ՀԻԼԺ ՀՄՎՃ::

ԶՓՔ ՀԻԼԺ ՈՒԸԸԸ ՈՒՆՔԸԸ ՈՄՎՎԿՆ ՔՄՎՄՎ ՔՀԿՈՈ
ՄՎԿՀՆ ՈՄՎՈՒՔ ՔՄՊԸԸԸԸ ՀՈՒՄՎՃ ՈՓԱԸ ՔՄՎՎՄՎ
ՀԸԸԸԸԸ: ՈՒՋՎԴ ՀՈւԱՐԱ ԲՄՆՎ ՔԳԵՒԸԸԸ Մ-Մ ՀԸԸԸԸԸ
ՈՄՎԱ ՈՄՎՎՎՎՎ ԶՓՔ ՀԻԼԺ (ՊԻԵԸԸ) ՀՄՎԿԵՆԺ ՈՓԱԸ
ՀՆՋԸԸԸԸ ՔԸԸԸԸ ԶՄՎՎ ՈՒԸԸ ՈՒԸԸ ՈՄՎՎՎՎՎ ՔՎՎՎՎՎՎ ԻԲ-Ը
ՀՈՒՄՎՃ ՔԸԸԸԸ::

ՈՒՄԸԸԸ ՈՒՆՔԸԸ ԱԿԲ: ՔՄՎՄՎԻՆ ՀՆՋԸԸ ԶՓՔ ՀԻԼԺ
ՈՄՎՄՎ ՀՄՎԸ ՀԸԸ: ՈՒԸԸ ՀԸԸ: ՈՒԸԸԸ ՔՄՎՎՄՎ
Մ-Մ ՈՄՎ ՈՒՎՎՎՎ ՎՎ ՄՎՎՎՎ ԶՖԼՃ:: ՀՈՒՄՎՎՎՎ ՔԱԸԻ
Ը/ՀԸԸԸ: ՄՎՎՎՎ: ՄՎՎՎՎ Մ-Մ ՄՎՎՎՎ ՈՒԸԸ ԶՓՔ ՀԻԼԺ
ՀՄՎԿԵՆԺ ՔՄՎՎՎՎ: ՈՄՎՎՎՎ ԻՒՄ-Ը Մ-Մ ԶՄՎՎՎՎ ՈՎ
ՀԸ ՈՄՎՄՎ ԶՓՔ ՀԻԼԺ ՈՄՄԴ ԱՄԸԸ ԱՄԸԸ ՎԼՄՎ ՎՎ
ՄՎ ՔՎՎՎՎ ՔՄՄԴ ՀՆՋԸԸ ՀՆՋԸԸ ՎՎՎՎ ՎՎՎՎ ՈՒԸԸ: ՈՒԸԸ

Ակտական պահաժողությունը բարեկարգ է և պահանջման առաջարկությունը համապատասխան է պահանջմանը:

Ուստի պահանջման առաջարկը պահանջմանը պահանջման համապատասխան է և պահանջման առաջարկը պահանջմանը պահանջման համապատասխան է:

Եթե պահանջման առաջարկը պահանջմանը պահանջման համապատասխան չէ, ապա պահանջման առաջարկը պահանջմանը պահանջման համապատասխան չէ:

2.2 Բարեկարգ պահանջման առաջարկ

Բարեկարգ պահանջման առաջարկը պահանջմանը պահանջման համապատասխան է և պահանջման առաջարկը պահանջմանը պահանջման համապատասխան չէ:

Ակտական պահանջման առաջարկը պահանջմանը պահանջման համապատասխան է և պահանջման առաջարկը պահանջմանը պահանջման համապատասխան չէ:

ՔՆԴ-ԴԴ ԱՄՊՈՅԴ ԱՄՎՀԵՐԻ ՈՄՎՀԵՐԻ ԴՀՀԴ ԴԸԲՆ ՈՄՎՀԵՐԸ
ՈՄՎՀԵՐԴ ՄՄ ՂԵ ՔԸ-Դ ԴՄՎՀՄՎԴ ՔԴՈԽՎ-Դ ՊՍԼՎ ՔԻԸ ԿՄՎ-
ՀՄՎ ՄՈՒՏԸ-Ը ԿՄՎ ԿՄՎ ՊՍԼՎ ՔԻԸ ԱՄՎ-
ՀՄՎ ՄՈՒՏԸ-Ը ԿՄՎ ԿՄՎ ՊՍԼՎ ՔԻԸ ԴԸԲՆ ՈՄՎՀԵՐԸ ԴՀՀԴ ԴԸԲՆ
ՔՆԴ-Դ ԱՄՎՀԵՐԸ ԴԸԲՆ ՈՄՎՀԵՐԸ ԴՀՀԴ ԴԸԲՆ ՔՆԴ-Դ ԱՄՎՀԵՐԸ ԴԸԲՆ
ՔՆԴ-Դ ԱՄՎՀԵՐԸ ԴԸԲՆ ՈՄՎՀԵՐԸ ԴՀՀԴ ԴԸԲՆ ՔՆԴ-Դ ԱՄՎՀԵՐԸ ԴԸԲՆ

3. ልዕሊ ሆኖች የሚከተሉ ወሮስ መጠሪያዎች

3.1 በጥበት አይነት ስራው ሌይት

3.1.1 በጥበት አይነት ምክንድና የሚከተሉ የዘርም ዓይነት

የዘርም ዓይነት የዘርም የሚከተሉ ወሮስ ተመሳሳይ የዘርም ስራው ካላቸው ወይም የዘርም ተረጋግዙው ተመሳሳይ ካልሆነ እንደ ወይም ካለንዳል በለይ ይ.ን (ይ.ጥ.ቁ.ን) ካለንሰሳት ይ.ን ወይም እኩል ይ.ን (ይ.ጥ.ቁ.ን) ቅጂዎ በማዘርቃቻት ካልዕዋት ወደ ዕዕዋት ወይም ካለንሰሳት ወደ ዕዕዋት ወይም እንደ ተፈላጊነቱ በአዲስ የባብ-ቴክኖሎጂ የፖ.ኤ.ቴ.ኩ እንዲነጋገግ ጥበት ባህሪ በማስተካላለና ሌይት የተመሠረት ነው:: በዘርም ዓይነት የሚከተሉ እንደ ወይም ካለንዳል በለይ ባህሪዎች የተለወጣ እርም ልዕሊ ምክንድ / Genetically modified organisms (GMO) / ተብሎ ይጠራል::

እሁን በዓለም ሌይት እየተከሂደ ባለው የግብርና አስራር በተለይም በማዳቀል ሲሆዎች ለተገበሩ አስተኛው የሆነትን የሰይንስ ሲሆዎች በተቀብጠል መንገድ እየሰሩ ሲሆን ይቀበት የነበረውን ገዢና ገዢ ቅጽም በከፍተኛ ወረዳ እንደቀንስ እድርጓል:: ሲሰራበት የነበረውና እሁንም እየተመራበት ወለው የማዳቀል ሲሆ ካለንዳል ዕክዋት ወይም እንሰሳ ሁሉንም የባህሪ ዓይነቶች ባህሪ (ይ.ን) ሲባለብ ወሰድ ወደ እሚፈልግው ዕክዋት ወይም እንሰሳ ማስተካላለና ወይም ማውራራለ ነው:: የጥበት አይነት ገን የሚፈልግውን ባህሪ በታች ቅርጫ ወይም አዘጋጅቶ ወደማፈልግው ዕክዋት ወይም እንሰሳ ማስተካላለና ነው:: ለምሳሌ:- ካለንዳል ዕክዋት ወይም እንሰሳ እንደ ወይም በርካታ የሚፈልግ ባህሪ ቅርጫ ወሰድ ወደ ዕክዋት ወይም እንሰሳ ወይም ተቋቃን ህዋሳት ማስተካላለና የአዲስ ሲሆን መሠረታዊ አስራር ነው::

የደን ማጠሪዎች በተለይም የልዕሊ ሆኖች (GMO) ባለበት የሆነ ማጠሪዎች በተለይም መንገድ ወደ ለሎች በተለይም ወደ ታደን ማጠሪዎች ለማስተባት ጥረት እድርጋው ካመለው የዓለም ማጠሪዎች ሲቀበት ማጠሪዎች በታች ለቋድና

አ.ሆነ መሰው የአውርታ እና የአፍሪካ (ከዚስት ሁገድ በስተቀር)፣ የእኔ ሰጥቶ በለሎች ሁገድ ተቀባይነት አላማዎች፡ ያደረግ ሁገድ ሌሎች ሌሎች አፈጻጸም ወደ ሌሎች የዓለም ሁገድ ሌማስተባበ ትልቅ የቅስቃሴ ነጥበ በሀገራቱ ለሽያጭ-አ.ክፍማዊ ሁኔታ ላይ የተመሠረተ ነው፡፡

ለምሳሌ፡- ወደ መከተሉት ደረጃ ላይ ተቆጣል ሁገድ ዓለም ለጠንተሰበት ካነበረ ሂወ ባህሪን ከአንድ ወደ ሌሎች የማስተላለፍ ማዳቀል (Breeding) ይፈለቅ እኩል የባይ-ቴክኖሎጂ መሸሪያ የተሰለ መሆኑን፣ በዘመኝ ዓይነት ባህሪ የተ ለለፈለጥዎች ሌሎች መጠቀም ለምርታማነት፣ በሽታን ለመከላከል የበለጠ መሆኑን ነው፡፡

ለታደረግ ሁገድ በተለያዩ የምንጧብ እኩረት ለለባቸው ሁገድ ሌሎች ሌሎች መጠከተምን ወደ ሁገራቱ ሌማስተባበ የሚከሂደው ቅስቃሴ የተመሠረተው በዘመኝ የተተረፈፈፈፈ ምርታ እንደሚያስተኛ ከፍተኛ ምርታዎም ለለማስረጥ ለሁተቻቻቻን ለመመገቢ ያስተላል የሚል ነው፡፡

በአሁኑ የጥበብ አይወለት ልይኙን በብዱ መተዋዋት የሚችበሩ ሌሎች ሌሎች አይዋን ተመርተው ገዢ ላይ ወላጥል፡፡ ለምሳሌ የሀይወጥ ከብዱው ተቋዋቹ እድማካተለው ተዘርዝረዋል

- እናር የሚጻር ሰራተኞች የሚሰሩ ሌሎች ሌሎች አካላት
- በግብርና የሚመራቱ እኩዋትን የሚያጠቁ ተባይን ወይም ነፍሳትን ለማጥፀት ዘረተባይን ወይም ነፍሳትን ለማግኘት የሚያገለዋል ሌሎች ሌሎች
- ለሰው ወይም ለእንሰሳ የሚሆነ እንደባይ-ቴክኖሎጂ ለማግኘት ሰራ የሚያገለዋል ሌሎች ሌሎች
- በማምራ ልይይሁን በተናጥል ለመኖር የሚቻል የደቂቁ አካላት ሌሎች ሌሎች
- ተረት ዓይነት ያለውን የሥራ ዓይነት የወተት ዓይነት ለማግኘት የሚቻል ሌሎች ሌሎች እንሰሳት

- ከሰደር በላይ የመጠራጥ አቅም ያለታው የሚጠሩበት ለውጭ አያዋን
- ለማዳደሪ ፍልጋና አስፈላጊ ስራውችና ለውጭ በከለት ማጠረያ የሚገለግለ ለውጭ አያዋን
- ነፍድን ለመቀመጥ የሚገለግለ ለውጭ አያዋን መዘተ የመሳሰሉት ዓቃዬ::

ለሎች የልውጭ አያዋ ተግራሮ (ተቋራኑ) የሆነ ስይንቴስቶች የሚከተሉት ቤትን የመከራከሪያ ነጥቦችን በማንኛው ተቋሙቸውን ይገልጻለ::

- እንደ ዘንድ ወደ መሳወ የቆዕጣት ወይም እንስሳት የፌዴቶች ስብሰብ ሌጋዊ የፌዴቶችን መዋቅር ያኝቧል፤ ለምሳሌ፤
- ሀ. የዶንቶችና የተማሪዎች ለውጭ አያዋን የተመገበ እይም ተዋዋል ወይም የወሰኑ አካላቹው በተለይም የዶንቶች ተንሟቸው በመገዢቱ እና የደረሰባቸዋል፤

ለ. ተረ- ተባይ ንዑስ ተብሎ የተዘረዘሩትን ጥጥ ለውጭ አያዋ የተመገበ በይመሱት በገዢ የጠና ቀወኑ ተከስተዋቸዋል ወይም ተዋዋል፤

ሐ. የሰሜን አጭርኩ በረዥ በስጠት ሪፖርት መሠረት የበጀው ለውጭ አያዋንን የበጀ አሳማቸውና ለማቻቸው መውሰድ አለመቻለቸውን ገልጻዋል::

መ. ተባይን ለማጥሩት አሁን እየተረጋገጠ ክለው ዝርዝር ተባይ ከሚከል ይልቷ በልውጭ አማካይነት የሚሠራው ዝርዝር ተባይ በከፍተኛ ይረዳ መርሆም በመሆነ ሌሎችንም የበዝህ አይወት ዓይነቶች ለመረከና ሌገል እንደማቸል ይችመናል፤

መ. ለውጭ አካባቢን በመበከል የተለያዩ ቅጋዊዎችን አስከትሸል::
ለምሳሌም

- የአፈር ከምማማነት፤
- ለምሳሌን ማማረጥ፤

- በቀለለ ለጠና የሚያችሉ እረምናን መፍጠር፤
- ልዕሊ አይዋንን በተመገበ ለምናና በፈዕቶች ወተትና ስጋ ወሰጥ መርሃመነት መጠራቸውም፤

ከዚህ ቁልጾ በላይም በሆነ የእንዲሳት የማርካትን ለማሻሻል ተብሎ ከበቶችን በፍጥነት የሚያሳሩ፤ የሚያሳይ እንዲሁም በከፍተኛ ይረዳ የማርካም እንዲሆነ የአንብያዎም ጥበብ ለራዕቶች ይመሩ ነበር፡፡ ስጋንስ እንደሚለውም የአንብያዎም ጥበብን በመጠቀም ከበቶች እንዲያሳሩ በፍጥነት እንዲያደግኗ የማርካቸውም በሁለትና ማስተ እናይናይም ተደርጓ ይመራበት ነበር፡፡

ይሁን እንዲ በዚህ ዓይነት ተመግበው ያደገት ከበቶችን ለሆና ወተት የተመገበ ለዕቶች ከመጠን በላይ የሙራት/የሙወራርና የሰውነት ቅርጫ መዘባት በማስከተሉ ሆኖምን ከበቶችን መቀበብ እያቀረ መጥቃል፡፡ እንደዚህ ዓይነቱ ከርያን የማሻሻል ስጋንስ ለራዕቶች ተቀማቸው የገዢ በሆነም አልፎ አልፎ በብዝሁ ሲይወቻትና በእካባቢ ላይ የሚያሳከትለውም ተግባር እንዲ አሉ እያጠልም፡፡

በለሆነም እምበካም ያልተለመደትናና የሚሰጠት ተቀምና ጉዳት መሳሌ በሙለ ተቀባይነት ያላገኘ ተከናሽሯዕዕዕቶችን በዚነቱ ሁበት በልክና በጋላም ወሰጥ ከታወቁ ሁጻቻቸ እንዲ ወደሆነቸ እትያሻያ ወሰጥ ማስገባት ከጥቃው ጉዳቱ ያመዘነ ነው፡፡ በተለይም እትያሻያ ወሰጥ በይ የሚገኘ ከርያዕዕቶች ከእትያሻያ ጥሩ ማስተ ከዓለምም የሚጠና መሆኑ ለታወቁ ወጪል፡፡

3.1.2 ጥበብ ሲይወቻ በታኂሳ ማሬቸ ይነቴ ሁበት ላይ የሚያሳከትለውም

አዲስ የጥበብ ሲይወቻ ስጋንስ እንቅተና ከእንዲሳት ወይም እንዲሳት ከእንዲሳት በእጠቃለው ሆለንም እንደአሳለገነቱ በሀገን/ክን በማስተላለፍ የሚሰራ ስጋንስ በሙወራ እንዲ ነበር የማሻሻል ስጋንስ የተ ለጥር ሁጻቻቸ ተከተሉ የሚሰራ እያደለም፡፡

ሰለምናም አዲስ የተፈጻሚው ስይወት ያለው ነገር / ልዕሊ ስያው የባክራ
ይዘት መ-ለ ለመ-ለ ተፈጥሮች አይደለም፡ «ከእንቅ የዘርፍ ዓይነት ወደ
ለለው አዲስ የተዘዋዋልው /የተቆቀለው ባህሪ/ ጥን በበህረ ስብሰብ መዋቅ
ው-ሕጥ በተፈጻሚው በታ ጉባኤል ወይ?» የሚለው ቅዱዊ እስካሁን በበቁ¹
ሁ-ኔታ መልስ አላማም፡፡ በተፈጻሚው በታ የመግባቱ/ የመስከቱ ሁ-ኔታ
ሁ-ልጊዜም የተሳና ሰለምይሁን ወይም ባልተፈጻሚው የፌዴቶች ሰብሰብ መከከል
ሰለምሰነ ያልተጠበቂ ሁ-ኔታዎችን ለያስከትል ይቻላል፡፡ የተዘዋዋልው ጥን
በታ ላይሁን ያልተሰበ ቅዱር ለያመጣ የሚችሉው አዲስ ጥን ባልተጠበቂ²
በታ በመግባቱ ለከተቱ የሚችሉ ቅዱርቶች ለኖሩ ይቻላል፡፡ በለላ በከል
እሁን በዓለም ገይ ያለው የፌዴን ባህረ መ-ለ ለመ-ለ ተመናቸው የታውቁ³
ሰላምና ለከተሉ የሚችሉትን በንቅቶ ከዚህም ለመተንበረ ያስተባለል፡፡
በንቅ ለዘሱ ነው ወይም ይህን ያስከትለል ተብሎ ባይገመት-ም በበዝህ
ስይወት፡፡ በተፈጥሮች፡ በስው፡፡ በስሽ-አካይምናው ገይ በንቅ ለያስከትል
የቻላል፡፡

3.1.3 የቃነትና ሁነት ተለያይነት አለመናር የሚያስከትለው ተጽዬና

እኔና ወጥ የሆነ ኦርምን ለማብርና ለሆኑ ማዋል ከጥቃሙ ጉዳቱ
የመዘናል፡፡ እኔና ወጥ የሆነ ኦርምን ማማረት ሰለሞኑሁው እና ሰለምያስገኘው-
ምርት በንቅቆ በማውቆ የምርት መጨመር ለያስከትል ይቻላል፡፡ ይህን
እኔና የመልካምናር ተለያይነት እና በርካታ የበሽታ ዓይነት ባለበት እኔና
አትዮጵያ ባለ ሁጻዊ የዘሱ ዓይነቱ አስራር በዘን ገዢ እኔናማማረቶ
በታው የሚውሉን ለሆኑ የሚሰጠው ውጤት-ም ከፌ እና ከቃይል፡፡ በዘ-
ገዢያት-ም ከ 5 - 10 ዓመታት በረሱ የምርት መቀነስ በለም የምርቱ ቀድሞ
ወደ ንጉሴት በታ እኔናማማስለስ ጥንካብ አሉ፡፡ ሰላዘሱም ነው የመልካ
ምናር፡ የበሽ፡ ተባይ እና እርጥበት (የዘናዣ መጠን) ተለያይነት እኔናሁም
በከፍተኛ ይረዳ ባህል በብዛዣር ተለያይነት ገይ ባይጠት ሁጻር እኔና ወጥ
ኦርም በታ በዘላቀነት ቅዱም ገይ ለውሉ የሚችሉው፡፡ እኔና ወጥ ኦርምን
ልእርሻ/ ለምግባ እና ለአካይምና ለጠቀሙ የነበሩ በርካታ ሁጻዊ ተለያያ

ንብያት በበሽታና በለሎች የተፈጥሮ ክስተቶች ተጠቃጥዋል፡፡ ለምሳሌ
ይህል፡-

- በ1870 ወቂ በአየርጌንድ ሁንጻ የተከሰተው የድንች በሽታ ወረርሰኝ
የአየርጌንድ ህዝብ በቶኑ የምግባ አለጀች የነበረውን ድንች በ potato
blight በሚባለው የበሽታ ፈይነት በመውልሙ ሁሉት ማለያን ያህል
የአየርጌንድ ነዋሪዎች ወደ ለለዎች ሁኔታ ተሰዳዋል፡፡
- Coffee rust በሚባለ የሚታወቁው የበሽታ ፈይነት በስራንካ፣ በሁኔድ፣
ቋኩ፣ ማለያዎች ፍ በለሎች ሁንጻ የአየርማ አለጀች የምንውን እናድ
ወጥ የነበረውን የቦናቶችውን ተከል አጥፍቶባቸዋል፡፡
- በ1920ወቂም የተከሰተው የሽንክራ አገዳ በሽታ እንዲሁ የተለያዩ
ሀንጻዎችን እናድ ወጥ የነበረውን የሽንክራ አገዳ ተከልን በማጥሩቱ
የሁንጻ የስኬር ምርት ቅዱ ነው፡፡
- በ1954 ፍ በ1970ወቂ በአማራካን ሁንጻ የተከሰተው stem rust and corn
blight ወረርሰኝ እናድ ወጥ የነበረውን የነንድንና የቦቃሎን እርዳ
በማጥቻቱ አማራካ ለቻማር ተቆርጓ ነው፡፡

እናድ ወጥ እርዳ በተስፋሩ ቅዱ በእርዳው ወሰኑ ወይም እርዳው
የያዘው ማሻሻል ወደ ለለዎች እርዳዎች አየተዘመት የበለይ ሆኖ ለለሚቀር
እርዳው በወጥቱ የነበረውን ሁኔታ ተቀባጥሮት ይችላል፡፡ ከጊዜ በዘት
ሁኔታዎች ለቀያየሩ ጥን የምርት ወልሙት ወይም የእርዳ ጥሩት ለከሰት
ይችላል፡፡

3.2 ወራራ መጠ እርዳዎች

ወራራ መጠ እርዳዎች ማለት ሁንጻ በቀል ያልሆነ ወይም ከተፈጥሮ
የመገኘ ሥርዓት ምህዳዊዎች ወጪ ያለበው እንዲ መስፋሩት የሚችሉና
በአካባቢ፣ በምጣኬ ሁበትና በዘሁ ሲይወት ላይ ጉዳት የሚያደርሱ
እወጥት፣ እንሰሳት፣ በሽታ አምጣ ተሆዋልኝ እና ለለዎች ሁያው ፍጤራንን
ያጠቃልላል፡፡ ወራራ መጠ እርዳዎች ሁንጻ በቀል እርዳዎችን በማጥሩትና
የሥርዓት ምህዳዊን መስተዋበር በማዘበት በዘሁ ሲይወት ላይ

ከፍተኛ ጉዳት ያደርሰለ:: ይህ ጉዳት በሠው ለራሳ ተግርቃ ማለትም የአየር ንብረት ለወጥና አካባቢ በከለትና መነሻቁል አማካኝነት በከፋይና ቤቱ ተበብል::

እነዚህ ተርጉም በታችን ሁገርቃ ለሚገኘ ህዝቦች የህይወት ወሰትና የሁኔታን እንደ አርባ:: ከበት አርባቸ፣ ይን ልማት፣ አዎ ምርትና የተ ልጥረ መስተዋዱውች ላይ ተወስና በማሳደርና እድገትን በማድናቀፍ ለይህንት መባባሪ አስተዋጽኑ ያደርሰለ:: በአብዛኛው ሁሉም የሥርዓት ምህዳር ዓይነቶች በወራራ ተርጉም እንደማጣቀ ለታወቂ ይህም በብዝሁ ሲይወት ላይ እኩን ከፍተኛ ጉዳት ከሚያደርሰት ነገርቃ እንዲና ወንጀው ሌሎች ተፈል::

ከ17ኛው ከፍለ ከመን ይሞር ከምድራ-ንክ ከጠናት የእንስሳት ተርጉም መከከላ 40 ከመቶ ያህል በወራራ ተርጉም ተወስና/ገዳታ አማካኝነት እንደጠና ይገመታል:: በዓለም ላይ ወራራ ተርጉም እያደረሰበት ያለው ጉዳት በዓመት 1.5 ትርሌያን ጉዢን እንደማደርሰ ለጠናት ይህም ከዓለም አቀፍ አመታዊ ምርት 5 ከመቶ ይጠቃል::

3.2.1 ወራራ መጠ ተርጉም በእትዮጵያ

ዓለም አቀፍ ጉዳ፣ ጉዢ እና ተረዘዝሮ መስተካት ሁይወት ያለው ፍጠራን ሆኖ ተብሎ ወይም በድንገት ወደ አዲስ አበባውች እንዲገበ ከማንበታው በለይ የአየር ንብረት ለወጥ የወራራ ተርጉም መስተካትን እያደረሰ ያለውን ጉዳት እንደማይቀበለው ይታመናል:: በእሁን ገዢ በሠንራቻን ጉዳት የሚይባለ ወራራ መጠ ተርጉም የሚገኘ ሌሎች የእርባና ባጠና በታወቂ፣ የኤሌክትሪክ ማመንጫ ባድቦች፣ መንገዶችና የከተማ አረንጋዶ በታወቂን በፍጥነት እያወረሩና ጉዳት እያደረሰ ዓይነት ነው:: ከነዚህም ወንጀው የጥርቱካወም/ራረምሰሳ አረም (Parthenium hysterophorus) ሌሎች ከነዚህም በተጨማሪ ጥርጉተለ (Prosopis juliflora):: የበጠና አረም

(*Eichornia crassipes*): አንታር ካማራ (የወና ቅለ) (*Lantana camara*) እና ለለች ዘርፍዎች ይገኙበታል::

ሀ. ሰጋምነት /ጥርቃቶች

ጥርቃቶች ወደ ማረቻን በግምገብ እርዳታ ማጭዝነት መርከበች አማካኝነት በይጋገት እንዲገባ ይታመናል:: ይህ አረም በከፍተኛ ፍጥነት በመስራቅናትና የግዢሽና እርሻ መሬታችን በመውረር በግዢሽ መሬታች ያለውን በዘመኑ አድርጋውት እስከ 90 ከመቶ እንዲቀንስ ከፍተኛ አስተዋወያ እድርጋል:: እናምሰሳ የሚለው የእርምጃ ስያሜ መሬታች ፈርማ ስጥቃሚያ/ልቀቀያለሁ እንደ ማለት ሌሎን የሚያስከተላውን ጉዳትና ቅጂር ለመግለጫ ታስቦ የተ ለጠ ስያሜ ነው:: ይህ እርም በማረቻን በዘመኑ ሁይወት ላይ እያደረሰ ያለው ጉዳት በአግባቡ ያልተካስበና ያልታወቀ በመግለጫ በማናናትና በግዢሽና በእርሻ መሬታች ላይ በከፍተኛ ሁኔታ እየተስራቅና ጉዳት እያደረሰ ሆኖ መሆኑን ለመገመት ይችላል::

ለ. ተርጠሪ

ጥርጠሪ ለደን ለማትና ለአካባቢ እንከበከብ ወደ ለይቶው አዋሽ ተፋስስ ሆኖ ተብሎ እንዲገባ የተፈረገ ሌሎን በአሁኑ ገዢ የእርሻ ማሳወችን፣ የግዢሽ በታወችን፣ መቆራይ በታወችንና ጥብቁ በታወችን (ለምሳሌ አዋሽ በፋይ-ዋጥር ተርከብ) በመውረር ከፍተኛ ጉዳት በማድረሰ ላይ ይገኙል:: ይህ እርም ማረቻን በቀል እያቀትና በታ በማስለቀቅ የጥርጠሪ ጥቅጥቅ ማከዣት እንዲፈጻሚ ምክንያት ሆኖ:: ይህም ለበዝሮ አድርጋውት መመርመንና መጥሩት አንቀና የነናወ ምክንያት ሌሎን ቅልል::

ሐ. በጭ እናም

በጭ እናም በአባይና በአዋሽ ወጪች ተፋስስች ባለ የሥርዓት የሚከሣዱ መስተዋዢና በማህበረሰቦች እንቅስቃሴ ላይ አለታዊ ተዕወያ እያሳይ ሲ ይገኙል:: ጥናቶች እንዲማጣቀመት በነዚህ አካባቢዎች ለማግኘት የመስራ እርሻዎች የሚውለውን ውሃ ተነት በማግባባ፣ የወሃ በየትናን በመዘገበና

አቅጣጫ በማስቀያር ከፍተኛ ቅጂ እየፈጻሚ ሲሆን ቅጂናን ለመቆጣጠር ከፍተኛ ወጪ አስተካኝል::

ሙ. የወኩ ቅሎ/ገንታና

የወኩ ቅሎ ሆነ ተብሎ ለእባባቢ ወብት/ግብ.ን ለማስቀበ ሁኔታ ውስጥ እንዲገባ ከተደረገ በቃለ መደተለያየ እኩባቢዎች በተለይ ከተሞች በለወችና ፍራውን በማስጠገበ መደቻች ለለምት እንሰሳት አማካኝነት በፍጥነት ለሰራፏ ቅድል:: ከዘህወ በተጨማሪ የገንታና ክር በውሃ አማካኝነት መከራከል እንደማችል ይጠረ አይደለም:: የዘረሰት:: ሆኖም እና ድረሰዋ እኩባቢዎች በውሃ መውራቸ ለየች እኩባቢ የበቀሉ የገንታና ቅጂዎች ተቋሚዎች ፍቃድ::

ቦምሮራሽ ሆኖም በተሳራበች የሰማለ እኩባቢዎች በማግኘት እና የእርሻ መሬቶች:: የተራቀች መሬቶች:: የሚር ጥናርና የግዢሽ በታወች ላይ ለገንታና በከፍተኛ ይረዳ ተሰራፍችና ተቀጥቹ ተቀወጣዎች ማርቃ ይገኘል:: ቅጂ በተልሆ በማረቃይበችው እኩባቢዎች ለገንታና የግዢሽ መሬቶችን በፍጥነት በመውራርና በመሰራቱት ለግዢሽና መሃ በማውራት የብዝሁ አይወች ላይ ከፍተኛ ተዕዕኖ አሳይቷል::

በብዝሁ አይወች ላይ በከፍተኛ ይረዳ ጉዳት እያደረሰ የማግኘት መጠ እርም ወች በቃ ማይሆኑ ሁኔታ በቀል የሆነ እርምዎች ከተፈጥሮ መገኘ በታወች አልፈው በመሰራቱት በውራሪነት እየተፈረደ ሲሆን ይህም የብዝሁ አይወች ሁብታቸንን በተለይ የግዢሽ መሬቶች በማግኘትዎች ለሚገኘው ለሚገኘው የግዢሽ ላይ ጉዳት እያደረሰ የኞቸ:: ከነዚህ እርምዎች በግምብር ቀደምትና የሚጠቀሰው እኩሻም ድጋጋሚነው (Acacia drepanolobium) የሚባል የገራር እርም ሲሆን በበርቀቶ የለማግ ቤት እንሰሳት በማረቃውዎች እርማይ ከልል በረና ወን በስራት ይገኘል::

4. የጀትና ሁብትና የሚሆን አዋጅ አርከበት ዓለም አቀፍ ስምምነቶች

ኢ.አ.አ ስነ 1992 ዓ.ም የባንሁ አካይ ተቻል ዓለም አቀፍ ስምምነት ከመደረግ
በሸት አንድ ማር የጀትና ሁብትና የሚሆን አዋጅ ለተጨማሪ የባለቤ
ትናት መብት አልበበውም:: የጀትና ሁብትና ስነ የሚሆን አዋጅ
የሰው ሌጅ የጋራ ሁብት ተደርሱ ይውሰድ ሲለበር ሁብቱን ማንም ከእር
እንደ በማዘዣውር መጠቀም የሚችሉበት ሁኔታ ነበር:: በመሆኑም በምጣኑ
ሁብት የበለዕት አገልግሎት በባንሁ አካይ ከበለዕት ይህ አገልግሎት በርሃንታ
የጀትና ሁብትና የሚሆን አዋጅና ተጨማሪ በመውሰድ ለተለያዩ
የእንዲሳትሮ ግብዓቶች በመጠቀም ከፍተኛ ተርና ለመዘገበበት ዓረዋል::

እነዚህን ከፍተቶች ለመመላትና የጀትና ሁብቶችን እና የሚሆን አዋጅና
አውቶችን ጥበቃ ለማጠረቃቃት የተለያዩ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች
መተተው ለሚሆን ሁብትና የሚገልጻለቸውም በለይ በቀጥታ ጉዳ
ሆንቶ በመሆኑ ጥቃም ለመመላትና የሚሆን አዋጅና ስምምነቶች መከከል የባንሁ
አካይ ዓለም አቀፍ ስምምነት (Convention on Biological Diversity);
የምግባና ግብዓና ይሞት ዓለም አቀፍ ስምምነት (International Treaty on
Plant Genetic Resources for Food and Agriculture) በዋናናት የሚጠቀሱ
ልማት ለተፈጻሚነቶችው አስተዳደር ያችው::

በለላ በከተል የባንሁ አካይ ስምምነት ዓለማ ጋር በቀጥታ ተያያዥ
የሆነና የፈጸማዊ ሁብትና ሁብትና ሁብትና ስምምነቶች በመከከል የሚቀቅነት
ማማቀሻነት እያንጂለ ክስት መከከል የበን መመራያዥ (Bonn Guidelines)
እና የአፍሪካ ተሞሳለት ሁኔታ (African Model Law) በዋናናት
ይጠቀሳለ:: እነዚህ ስምምነቶች ለተፈጻሚነቶችው አስተዳደር አይደለም::

4.1 የብንህ ስይወት ስምምነት

ሁይወታዊ ሁብጥና ለሰው ላይ ማህበራዊና ምግባር ሁብት እድገት ቅልጉ
ሚኖ አለችው:: በእሁን ጊዜ እነዚህ መቀሚቷውንን ከግምት ወሰኑ
ቦማስተዋት ሁብቱ ታክረት እየተሰጠው ሲሆን በፈላ በዘዚህ ሁብጥና
ገዢ የሚደርሱው ተፋት ከምንጻይውም በለይ ተብብል:: በተጨይ በሰው
ለይ ተቆዳው ምዝገቤት ከምድረ ገዢ የሚመሩ ነርያዎች እና ተብረካት
ዋል:: በምሳሽ የተባበሩት መንግባታት የአካባቢ ተርጋሪው የብንህ
ስይወት አጥቃ በድን በማቅረቸው በብንህ ስይወት ተበቃና አለቃቻዊ
አጠቃቀም ተረጋል ዓለም አቀፍ ሆኖ እንዲመጣ እደረገ:: አጥቃ በድን
ከብንህ ስይወት የሚገኘውንን ተቀም በአደጋና በታረጋ ሁገሻት መከከል
በፍትሃዋነት ሥልማትና ልቦት ሁኔታ መፍትሃዊ እንዲያበቂ እና ተ
ጥሎበት ነበር:: ሥልሆነም የሰምምነት ለቀቅ አነዚህን ጉዳዮች ከግምት
ውሰድ በማስተዋት ከተዘጋጀ በቃሉ እ.ኤ.አ በሰነ 5/1992 ዓ.ም ለፈርማ
ከፍት ሆኖ:: ከ90 ቀናት በቃሉ ማለትም ከታህሳስ 29/1993 ፌዴር ሥራ
ገዢ እንዲመል ተደረገል::

የብንህ ስይወት ስምምነት እውን መሆን ከፍተኛውን ተነስቶነት
የወሰዶችት የዓለም ማህበራለዎች ለዘላቃቻዊ እድገት ከለችው ዓገልግሎት
ነበር:: ሥልሆነም ለብንህ ስይወት መጠበቅ:: በዘላቃቻት ተቀም ላይ
መዋል:: እንዲሁም ከብንህ ስይወት የሚገኘ ተቀምና በፍትሃዋነት
መከካሪል እንዲቻሉ ቅልጉና ሥር ንዋል እርምጃ ለሆን በቃድል::
አትሞች ይህን ስምምነት በ1986 ዓ.ም. በማስረጃ ለሥምምነቱ ዓለማ
ወች መሳካት የብንህ ድርሻ ከመውጫቸው በለይ ወሰት ነበር አቀፍ ሲ
ጥርቃቻን አዘጋጅታዊ ለሥምምነቱ ዓ/ቤት ለከለች::

የብንህ ስይወት ስምምነት ዓለማውች ማንበር (Conservation):: አለቃቻዊ
አጠቃቀም (Sustainable utilization):: ዓ እርከበትና ተቀም ተጋቢነት
ና ተመርምሪ:: በብንህ ስይወትን ማንበር ከፍተኛ ታክረት ተሰጥቶት የቆየ
ገዢ ሲሆን በተጨይ የዘጋጀ እ.ኤ.አ አጠበቀ መርሆዎች በስራው

ሥራ ሌይ ወለዋል:: የሰምምነት ልሬም ሁንጻት አነዱሁን መርሆዋች
ሥራ ሌይ እንዲያውሉ ይጋሩ እየተደረገበታው ለሆኑ በርካታ የዘበታና
የእርከበታ ጥብቃ በታች ለቋቋሙ ቅልዋል::

እርከበትና ጥቅም ተጋቢት የበዝህ ስይመት ለምምነት እንቀጽ 15
የደንብና ሁብቶችን መውሰድ ወይም መቀበል እንዲሆም ለሚያውችና ተ
ቀባዩች ከእርከበት የሚገኘውን ጥቅም መጋቢት ሌይ የሚያደርግት
ለምምነት ለሆኑ እስከሁኔታ ፍጤም ያላገኗ በዚ አከራካሪ ጉዳዮችን የያዘ
ነው:: በተለይ ባደገት ማጠቃቸ በከላ ያለው የደንብና ሁብት የበታች ባለቤ
ትናት መብት የሚገኘት የሥጋብጣነት ባህረ ለደንብና ሁብቶች ሥርዓት
ከፍተኛ አስተዋዕ አድርጋል:: ይህን ተከትሎ የዓለም አቀፍ ለምምነቱ
በተለይ የእርከበትና ጥቅም ተጋቢት ሁንጻት ጉዳይ ማስረዳ እንዲይበቃለት
ከፍተኛ እንቀፅት ለፈጥሩ ቅድተዋል:: ይህን በተመለከተ በርካታ
ድርጅርችና ወይደቂች በተለያየ ገዢዎት ተደርጋዋል:: ለምሳሌ የኩጥያ
(ቁጥር) የእርከበትና ጥቅም ተጋቢት ንርቶከል የበዝ ባመታት ደርጅር
ውጭ መውጣት ይጠበቅባቸዋል::

የበዝህ ስይመት ለምምነት እንቀፅ 15 እርከበትና ጥቅም ተጋቢትና
የሚመለከቱ ጉዳዮችን አከታል:: በዚ መሰረት እርከበትና ጥቅም ተ
ጋቢት በተመለከተ የሰምምነቱ ልሬም ሁንጻት የሚከተሉት ሁሉት ጉዳዎች
ማችን መውጣት ይጠበቅባቸዋል::

- እርከበትና ጥቅም ተጋቢትና የሚያሽሰለና የሚያበረታቸ ሥርዓቶችን
መከርጋት::
- ከእርከበት የሚገኘ ጥቅምዎችን በተመለከተ በስምምችና በተቀባዩች
መከከል ፍትሃዊ የጥቅም መጋቢት መኖሩን ማረጋገጥ::

ከደንብና ሁብቶችና ማህበረሰቦ እውቀቶች ተጠቁሚዎች መከከል
የምርጋር ተቋማትና ለለዎች ለንግድ የሚውሉ ወጪዎችን የሚያመርቸ
ከብንያዎች በዋናናነት ይጠቀስል:: እርከበትና ለማገኘት ተጠቁሚዎች

ከሰጠ ሁኔታ አስቀድሞ የመጠቀም/መውሰድ ልቃድ መግኑት ይጠበቅባቸዋል፡ ይህ ሂደት አስቀድሞ ተገኘዣሁ የሚሰጥ እሽታ (Prior Informed Consent) ይባላል፡፡ በተጨማሪም ለጠቃሚነት ተጠቃሚነት /ተቀባዩነት ከይነትኩ ማዘረጃዎን እውቀት አርክዎት የሚገኘውን ጥቅም የሚጠሩበት ሁኔታ ላይ መጽሑፍርና መስማማት ይኖርባቸዋል፡፡ ይህ ሂደት የአርክዎት ለምጣነት ውል (Mutually Agreed Terms -MAT) ይባላል፡፡ የአርክዎትና ጥቅም ተጠቃሚነት መኖር ለይነትኩ ማዘረጃዎን ለጠቃሚነት ለጠቃሚነት ተቀባዩነት እውቀት የሚጠሩበት ሁኔታ ለሚከተሉ የሚገኘውን ስምምነት እና የምርምር ለምድ እንዲያጠር ይረዳል፡ የይነትኩ ማዘረጃዎን ለሚከተሉ የሚገኘውን ስምምነት ይግባል፡፡

በአርክዎትና ጥቅም ተጠቃሚነት የሚገኘውን እናማንኛው?

- **የይነትኩ ማዘረጃዎን/የሚሆንበት እውቀት ለጠቃሚነት/በለቤቶች፡-** በብዝሁ አይወስት ለምጣነት እንደተደረገው ሁኔታ በይነትኩ ማዘረጃዎች ላይ የሚገኘበት ለተጠቃሚነት መብት አለበትው፡፡ በስምምነቱ መሰረት ሁኔታ ይህን መብት በመጠቀም እነዚህ ማዘረጃዎች ለብዝሁ አይወስትና አካባቢ ጥበቃ የሚውል ገዢ ያስተኛ አንድ አርክዎት የሚገኘበትኩ ሁኔታ ማመጀችት አለበትው፡፡ ለጠቃሚነት አስቀድሞ ተገኘዣሁ በሚሰጥ እሽታና በአርክዎት ለምጣነት ውል መሰረት ይህንታ መሰጠትና ለምጣነት መረዥም አለበትው፡፡ እነዚህን ሁኔታዎች በሚፈልጊዥበት ጊዜ የህንጻችውን ሁኔታ ከግምት ውስጥ በማስተባት ለምጣነቱ የህንጻችውን ጥቅም የሚገኘው መሆኑን ማረጋገጥ ይጠበቅባቸዋል፡፡
- **የይነትኩ ማዘረጃዎን/የሚሆንበት እውቀት ተጠቃሚዎች/ተቀባዩነት፡-** እነዚህ አይወስት ከይነትኩ ማዘረጃዎች አርክዎት የሚገኘውን ጥቅም ለሰጠ አይወስት በፋትሮችነት ማከራል ይጠበቅባቸዋል፡፡ የይነትኩ ማዘረጃዎች አርክዎት ለሌሎ ለየ ጉዳዮች ለጠየቁ ይችላል፡ ለምሳሌ ለምርምር፡ ለንግድ

የሚ.ው.ሳ. ወ-ጠቃቶችን ለማግኘት፡፡ ለእዕዥት አዥድች፡፡ ለመድሃኒት፡፡ ለግብርና፡፡ ለመዋቢያ አንቀሳተረምች፡፡ ወዘተ..

- የባህስ አይወት ስምምነት ተጠሪ አካላት፡- አርክዎትን ለማግኘትና ለአገልግሎትና ሂደቱን ቅልጣሩ፡ ገልፎና የሚያሳይ ለማድረግ የነበሱ ተቋማት ማና የለው ነው፡፡ ለምሳሌ ከሰጠ አካላት የሚጠበቅ ባዶታ ወቻችን፡ ተቀባይ አካላት ማማረሰት የሚገባቸውን ጉዳዮችና ለሰ ሁበቱ ወቻቹም ሆኖታ መረጃ በመሰጣቸና ለማምማነቱን በማስረጃዎች በመፈጸም ሂደት ገልሆ ማና ይጠቀሙ፡፡ በዘመኑ ለግብርና፡፡ የባህስ አይወት ጥቦች አንቀሳተረዋት በእትጥና የባህስ አይወት ስምምነት ተጠሪ ተቋም በመሆኑ በአዋጅ በተሰጠው ለሰልጣና ዝላፍነት መሰረት የጀነትና ሁበታችና የማህበረሰብ አው-ቀት በአገባብ አንቀሳበቅና በዘላፍነት ተቋም ላይ አንቀ.ው.ሳ. አንቀ.ሁ.ም ከሆነቱ አርክዎት ፍትሃዊ ቅልጣ አንቀ.ሁ.ም በመሰራት ላይ ይገኘል፡፡ ለሰልጣና የጀነትና ሁበታችና የማህበረሰብ አው-ቀት አርክዎትና የማህበ ለሰን መብቶች አዋጅ (ቁ.4821/1998) እና ደንብ (ቁ.169/2001) መሠረት በማድረግ የተማለበትን ዝላፍነት አየተወጣ ነው፡፡ በእነዚህ ሁገዴችና ለለው ዓለም አቀፍ ለማምማነቶች መካከነት በጠቀና በሽርዋን ላይ የአርክዎትና ቅልጣ ተጠሪ ለማምማነት ወል በመፈጸም ለሰ ከተ-ትል በማድረግ ላይ ይገኘል፡፡

የአርክዎትና ቅልጣ ተጠሪ ቅልጽ ጉዳዮች፤

- አስቀድሞ ተገኘው የሚሰጥ እስቶ፡- የጀነትና ሁበታችን ከሚርከብ በፈት በመንግስት ወከልና ከተሰጣቸው ተቋማት ወይም ከሃነትና ሁበት ባለቤቶች የሚ.ሁ.ም እስቶ ለሆን በአርክዎቱ ተረም ይለ ጉዳዮችን ባልዕና በማያሳይ ሁኖታ በመገኘበብ የሚሰጥ ይህንታ ነው፡፡ ይህ ይህንታ የሆነቱን ሁገዴ በማይቀሳ ሁኖታ መፈወም ይኖርበታል፡፡
- የአርክዎት ወል፡- በሰጠና ቅልባይ አካላት መካከል የሚ.ሁ.ም የሁ-ሰትጥና ለማምማነት ለሆን፡፡ አርክዎትና ቅልጣ ተጠሪ ተጠሪ

ሥነታ ከርክር ገዢዎችን በማከተት የሚፈለግ ውል
ነው::

4.2 የምግባና ጥብርና እስዱት ዓላማ አቀፍ ስምምነት

ይህ ስምምነት እስዱት የሚሰጠው ለምግባና ጥብርና የሚፈለግ እስዱትን
ለሆን ከበኩስ ሲያዙት ዓላማ አቀፍ ስምምነት የተወስደ ዓለማዎችን
አካይል:: ማለትም እስዱትን መጠበቅ፣ በዘረዘሩት መጠቀም እና
እርከበትና ጥቅም ተጋቢት ማስፈጸም እንዲሆም ከእርከበት የሚገኘውን
ጥቅም በፍትሃዋነት መጋቢት የሚፈለግ ዓቶች:: በሥምምነቱ፣ በግልጽ
እንደተቀመጫው ዓለማዎች ግዢዎችን እንዲሙሉ ከዓለም ምግባና
እርሻ ተቆምና ከበኩስ ሲያዙት ስምምነት ሪፖርትና የሚሰጠው ይሰራል::
እትየኩል ይህን ስምምነት በ1995 ዓ.ም. በማዕረቻ ለሥምምነቱ ዓለማ
ዎች መሳሪከት የበትኩልን ይርሻ ከመመጣቸው በላይ ሁሉት ሁሉም ሲ
ጥርቶችን አዘጋጅታ ለሥምምነቱ ይ/በት ለክለቻ::

የምግባና ጥብርና እስዱት ስምምነት ከያዘው ሲሆን ገዢት መካከል
በዋናነት የሚከተሉት ይጠቀሳል::

- እስዱትን ማንበር፣ መቋጥት፣ መሰብሰብ፣ የባህረ ጥናት ማድረግ፣
ቅርማነትን መተመናና መረጃ ማጠናቀር፣
- እስዱትን በዘረዘሩት መጠቀም፣
- የገበዬዎች መብቶች መከበር፣
- የባለቤት ወገን እርከበትና ጥቅም ተጋቢት ሥርዓት ዓቶች::

ከነፌሬ ሲሆን ገዢት መካከል የገበዬዎች መብቶች በእኔሮብ ተሞማለተ
ሆን በእብዛዣዎ ተከተዋል:: በዚህ ስምምነት የባለቤት ወገን እርከበትና
ጥቅም ተጋቢት ሥርዓት በዝርዝር የታም በመሆኑ በእውቅ እንደማከተ
ለው ቅርጫል::

የባለበት ወገን አርከበት ሥርዓት ማለት በጥምጥበና ገብርና እዚያት
አንቀፅ 10-13 መሰረት የጥምጥበና ገብርና እዚያት ይነጻኝ ሁብቶችን
አርከበትና ካዘጋጀው የሚገኘውን ትቅም ፍትሃዊያዊ ማዘናዎች በሆነ ሆኖታ
መጋራትን ለማቀልበና የተመሰረተ ሥርዓት ነው::

የባለበት ወገን አርከበት በስምምነቱ እና 1 የተዘረዘሩትን እዚያት
የሚመለከትና እነዚህ እዚያት በግለጻ ሁዝቦች በሥራት የሚዘዴውናና
ለጥምጥበና ወሰኑ ቅልና ማረጋገጫው ተቋሙ:: ለጥምሮ የህል ስንጻ::
ፈጻ፣ አሻ፣ ምስር፣ መዘዘ፣ ዳንቃ፣ ማሽላ፣ በቆሎ፣ ባቀሉ፣ ወዘተ
ሰጠቀስ የእንሰሳት መኖቻቸኔም ይጨምራል:: ይህንን እንዲ እነዚህ
ሸነቴኩ ሁብቶች የሚገኘበቸው ሁንራት የሚይገባበት ለዓለዋ የባለበትነት
መብት አለቸው::

ሁንራት ይህን ሥርዓት መሰረት በማድረግ የደንቴኩ ሁብትና የሚሆረሰበበ
አውቁት አርከበት እና የሚ/ብብ መብቶች ደንብ (፲.169/2001) ወሰጥ
አንቀፅ 15-21 በግልጽ ተደንግጋል::

4.3 የባለሁ ሂይወት ስምምነት የበን መመርያዎች

የበን መመርያዎች በባለሁ ሂይወት ስምምነት ልራማ፣ ሁንራት ገኩ
እ.ኤ.አ. በ2002 በን ሌይ የወደቀ መመርያዎች ለሆነ፣ ሁንራት
አርከበትና ትቅም ተጋቢትን ለመፈለግም የሚያስተካል ሁንራት
በሚያወጪበት ገዢ እንዲያግኙ ተሰበ የተዘረዘሪ ስነድ ነው:: የኩ
ጠቀማቸው ሁንራት፣ እንደ ሸነቴኩ ሁብት ለጠና ተቀባይ፣ የአርከበትና
ጥቅም ተጋቢት ይረዳዎችን ወጪቸውን በሆነ መሰከ እንዲፈለሙ
መርዳት ነው:: እነዚህ መመርያዎች አስተያየች አይሁት እንዲ የባለሁ
ሻይወት ስምምነትን ለማስፈለግም እኩ ትቆማ የመንኛ ስነድች እንደሆነ
አውቁና የተሰጣቸው ለሆነ ፍለማውች የሚከተሉት ዓቃዎች::

- የደንቴኩ ሁብት ለጠና ሁንራት የሬሳቸውን የአርከበትና ትቅም ተ
ጋቢት ሁግ፣ ደንብ፣ ታስቦ ወይም መመርያ ለያወጡ በአጋዥነት

ማግልን፤ ለምሳሌ አስቀድሞ ተገኘበው የሚሸጥ እሽታ እና የእርከበት ወል ማከተት የሚጠቀውን ጉዳዮች ማስያየት፤

- የደንብኩ ሁብት ስሜና ተቀባይ ህጻት የእርከበት ወል በሚደረሰደሩበት ጊዜ ለተተለ የሚጠቀው ጉዳዮችን መጠቀም፤

የበኩ መመርያዎች በመንግስት፤ በተቋም ወይም በግለጫ ይረዳ እርከበትና ጥቅም ተጋቢት የተመለከቱ እርምጃዎችን ለመወሰድ፤ አስቀድሞ ተገኘበው እሽታ ለመስጠት እንዲሆኝ የእርከበት ወል ለመደረሰደር ከፍተኛ መቀኔታ አላቸው:: ይህን በተመለከተ የህሳኔን መቀኔታዎች መሰረት ሁሉም ከዚህ በታች እናደረሰ::

4.3.1 አስቀድሞ ተገኘበው የሚሰጥ እሽታ መሰረት ሁሉም

የበኩ መመርያዎች ማንኛውም የደንብኩ ሁብት ወይም የሚህበረሰብ እውቀት ተጠቃሚ/ተቀባይ ህጻር ከሰጠው ይህንታ ማግኘት እንዳለበት በአዕጊዢ ይገልዋለ:: ለመሆኑም የእሽታ ለመግኘቱ ማከተት የሚጠቀው መሰረት ሁሉም የሚከተለት ዓይነ::

- ጉልዕና የሚያሳማ ሁን መኖር አለበት፤
- እርከበት በታችለ መጠን በትንሽ ወጪ መከናወን አለበት፤
- የደንብኩ ሁብት እርከበት ከልከለ በግልዕነት ላይ የተመሰረተ፤ ሂደዋ መሰረት ይለውና የበኩህ አይወት ለምጣትን የሚያጥና መሆን አለበት፤
- እሽታን የሚሰጥ ተቋም በግልዕነት መቋቋም አለበት፤
- እሽታ ከሚሰጠው ተቋም/ማህበረሰብ እሽታ ለማግኘት የሚፈልጊዣ ይረዳዎች በግልጽ መታወቂ አለባቸው፤
- እሽታ ለመሰራ የሚቻሉው ጊዜ በግልጽ መቀመጥ አለበት፤
- የእሽታው አጠቃቀም ሁኔታ ኮርክር ጉዳዮች መታወቂ አለባቸው፤
- የሚመለከታቸውን አካላት የሚመከራይ ለመግኘቱ መብቻት አለባቸው::

4.3.2 የእርከበት ወ·ል መሰረተ ሁኔታ

የብን መመሪያዎች የእርከበት ወ·ል ለማዘጋጀት ለከተቱ የሚገባውን መሰረተ ሁኔታ በግልጽ ያሳያለ:: እነዚህ መሰረተ ሁኔታ የሚከተሉት ፍቃው::

- ጉልዕና የሚያሳይ ሆኖ መኖር አለበት::
- ፍቃድና ጉልዕ መረጃ በመስጠትና ሁኔታ መንገዶችን በመከተል ማሳደግ ይገባል::
- ደርጅና አሳማኹና የሚከተሉት የገዢ ጉዳዢ ለጠቃላት ይገባል::
- የወ·ል ኮርክር ጉዳዮች በዕሁና ለቀመጥ ይገባል::

ከዚህ በተጨማሪ የብን መመሪያዎች መቆጣሪ ኮርክር ጉዳዮችን አካት ወል:: እነዚህም::

- የደንብና ሁብቱ ዓይነት:: መጠን/ብዛት እና የሚገኘበት በታ/ምንጭ::
- የደንብና ሁብቱን ከመጠቀም የሚከለከለ ሁኔታዎች::
- የደንብና ሁብቱ ለዝብተኛ ወገን ተሳሌዎ ለለማስተካት ሁኔታ::
- የደንብና ሁብቱ መንኛ ህገር ያለትን ለዓለም የባለቤትነት መብት::
- በስምምነቱ ወ·ል ለታች የሚገባው የእቅም ጉንባታ ጉዳዮች (በቅልቅነ:: የሰው ትይል:: ወዘተ) ፍቃው::

4.4 የእቅረብ ተሞማለት ሆኖ

የዘሱ ተሞላለት ሆኖ የሚገባው ሁብቶች ተበቃ:: የጋማነት ትመናና አለቀቃቸው አጠቃቀምን ማረጋገጥ ነው:: ይህ ሆኖ አስተዳደሩ አይሁን እንዲ የደንብና ሁብቶችን እርከበትና ጥቅም ተጋቢነት የተመለከቱ ሁገዎች በሚመጠበት ገዢ የመሬት ሲሆ በመሆኑ ያገለግለል:: በተለይ የሚሆንስለቦችን መብቶች ተበቃ:: የገበዕወችና አግቶያች መብት:: እንዲሆኝ የሀይወቻዊ ሁብቶች እርከበትና በቀጥታ ይመለከታል:: ለሰነድ የሚከተሉትን ኮርክር ዓለማዎች አካይል::

- የሚሆንበትና የሚገኘበት መብቶች እውቅና መሰጠትና መጠበቅ (በደንብኩ ሁብቶችም፡ ነገር እውቀትና ፈጠራዎች)፤
- የአዲቶችን መብት እውቅና መሰጠትና መጠበቅ፤
- አስቀድሞ ተገኘዘው የሚሰጥ እሽታ መሰረት ያደረገ የአርከበትና ጥቅም ተጋቢነት ሥርዓት መዘርጋት፤
- ከደንብኩ ሁብቶች፡ ነገር እውቀትና ፈጠራዎች/ጥበበች እርከበት የሚገኝ ጥቅምዎችን በፍትሃዋነት ለመከፈል የሚያስችል ሥርዓት መዘርጋትን ማስረጃቸት፤
- በደንብኩ ሁብት እርከበትና ጥቅም ተጋቢነት ቢሮ ማሆንበትና በውጭታማነት የሚሳተኑ በትን ሁኔታ መጠይቷቸት፤
- በአይወታዊ ሁብት ጥበበና አለቈታዊ አጠቃቀም ቢሮ ማሻሻል የምርጋርና ተከናወልኝ አቅምን መገኘበት፤
- የግዢብ ወሰትና ለማጠናከር የደንብኩ ሁብቶች በውጭታማነትና በፍትሃዋነት ጥቅም ለይ መዋልቸውን ማረጋገጥ

የአፍሪካ ቴምህራተት ሁኔታ አርዝር ጉዳዮችን የከተተ በሆኔም በመስረተ ሁኔታ ይረዳ ከበኩ መመረዣዎች ወር ተመማሚያነት አለው፡፡ በተለይ አስቀድሞ ተገኘዘው የሚሰጥ እሽታና የአርከበት ወል ሥላምኬዥምበት ሁኔታ በሁሉም ለነድች ተከታታለ፡፡ ይህንና ለለም ለምግኑቶችን መሰረት በማድረግ ማሻሻልን የእውቅና አዲቶች መብት አዋጅ (፩. 481/1998) በማውጣት እያተገበረት ትንተስለች፡፡

5. አድነትና ተቋም ትርጉት በኢትዮጵያ

ከደንተኑ ሁብትና ተከናወሮች ዕድገት አንዳር ዓለም በሁሉት ነረ ለተከራል ትቃላቶች:: በአንድኛው ወገን ከፍተኛ የበዝህ ሂይወት ግዢ ያለቸውና በተከናወሮች ያለደት:: በለላኛው ነረ በተከናወሮች ከፍተኛ ይረዳ የደረሰ ነገር ጥን በደንተኑ ሁብት ይህ የሆነ ይገኘል:: በተከናወሮች ከፍተኛ ይረዳ የደረሰ ማርቃቻ ለአንድስትና ተፈጥሮች በመልማት ላይ ካለ ማርቃቻ የደንተኑ ሁብት ነው:: የደንተኑ ሁብት እና ተያያዘ የሚሆን ስብሰብ ዕውቅና በምርምርና ተናት ስም ወይም በለላ መንገድ ያለማህበረሰብ ዕውቅና ወይም ፈቃድ ለሰበሰብና በጥቃም ላይ ለመል የደንተኑ ሁብት ስርቆት (biopiracy) ይባላል::

የሰው ሌጅ ለዘመናት ከበዝህ ሂይወት ሁብት የሆነ አገር በመኖሩ ለተ ለያየ አገልግሎቶች የሚመለትን የደንተኑ ሁብቶች ለይቶ ለመቀም ዓይነ:: ለምሳሌ ለተለያየ የሰውና የእንዲስት በሽታዎች ፈቃድ የሆነ መድሃኒቶች የተስራት ከተለያየ ዕክዋት:: እንዲስትና ፈቃድ አካላት ወይም ከተዋጽኦዎች ነው:: የፈቃሽ መድሃኒቶች መግኑት መነሻ ይነትና ሁብትና ተያያዘ የሚሆን ስብሰብ ዕውቅና ነው:: ይህንን የመሰረ ለንግድ መቀሚታ ለመለያ የሚችለትን የደንተኑ ሁብትና ተያያዘ የሚሆ ሲሰብ ዕውቅና ፍልጋ ተግባር የደንተኑ ሁብት ወጪነት ማውቅ (bioprospecting) ይባላል:: ማለትም ለንግድ ዓለማ መቀሚታ ያለቸውን የደንተኑ ሁብቶች በስራንስ አይ በማተናት ወጪ ያለቸውን ወጪዎች መለያት ማለት ነው:: ይህም አንድን የደንተኑ ሁብት ከርድ:: ካለመል:: ጉጥረ ነገር ወይም ቅመቁዎን በጥናት መለያት ማለት ነው:: የደንተኑ ሁብትና ወጪነት ወጪዎች ዓለማ ይነቱና ሁብትና ለዘመናዊ ተቋም ለማዋል በምርምርና ተናት የባየተከናወሮች ተበብ በመጠቀም ለማህበረሰብና ለአካልማች ዕድገት ምንም ማድረግ ነው:: ይህ ሂደት ለምግባነት ለመለያ በንግድ ቅጠነት ተመዝግበው በብዛት የሚመለትን ይነቱና ሁብቶችና ተዋጽዎችን

አይመለከት-ም:: ስልምነም በአነስተኛ መጠን በኋማር ደረጃ ከፍተኛ የገንዘብ መቀሚያ ያለውን ይነቱ ሁበት የማጥናትና የመለየት ይጠራትን ይመለከታል:: ባለጊዜት የተከናወልኝ አሁን በዚ እኩልና ለየት ያለ እና ለመለየት:: በየኋማኩለ-ምና ጽጥረ ነገሮችን ከሸነቱ ሁበት ለማግኘት በሳይንቴስቶችና ከፍተኛ ፍሰት እየተደረገ ይገኘል::

በዚህ ፍሰት ከተሰማሩት መከከል የመድሃኒት:: የአዘጋጅቱ ጥበቃ:: የቅባቶች:: ሂቶዎችና የባየ-ቴክኖሎጂ ከባንያዎች ይገኘ-ባቸውል:: የሸነቱ ሁበትን ወጪነት ማስለ የበለጋት ህገዮችንና የታሪክ ህገዮችንም ቁልጊ የሳሽ ጉዳይ ነው:: የሙኑያቸው የበለጋት ህገዮች ለባየ-ቴክኖሎጂ እንዲከተሉ የቻው ጥሩ ይነቱ ሁበት ከታሪክ ህገዮች ለፈጸም ተጠቃሚ ያለ ጽዋይ ለመተካና የአዘጋጅጣ ዕድገት በአካባቢው ለያመጣ ለሰጠት ለሰጠት ነው:: ነገር ጥን ይህ ዕውን ለሆነ የሚችሉው ህገዮች ይህንን አው-ውርና አልመው ከሸነቱ ሁበት ሰርቃት ነገ በሆነ መንገድ ለፍትሃዊ የጋራ ጥቃም ለመሩ ብቻ ነው::

5.1 የሸነቱ ሁበትና የማህበረሰብ ዕውቀት አርከቦትና ጥቃም ተጠሪነት ህግ

5.1.1 አስቀድሞ ተገኘዘው የሚሰጥ ዕስታ(PIC)

የብዝህ ሁይወት ለምምነትና የቦን መመሪያ የሸነቱ ሁበት አርከቦት ለማድረግ ከሚፈጸመ ለምምነቶች እንዲ አስቀድሞ ተገኘዘው የሚሰጥ ዕስታ መሆኑን ይመለከታል:: አስቀድሞ ተገኘዘው የሚሰጥ ዕስታ በስምምነቱ እንቀጽ ወሰጥ ቁልፍ ለሚፈጸመ አለው:: በአስቀድሞ ተገኘዘው የሚሰጥ ዕስታ ሂደት እንደ የሸነቱ ሁበት ባለቤት የሆነ ህገዮች የሸነቱ ሁበት ለማርከብ አዋጅ:: ይጋብና መመሪያ ለኋይወው ይገባል:: ይህ የአውራር ለርጋት የሸነቱ ሁበት ባለቤት የሆነ ህገዮች የሸነቱ ሁበት ለማምማነቱን መርሆ በመከተል ከሸነቱ ሁበቱ ሁጻዊ አው-ውር ተጠቃሚ እንዲሆን ይስታውል:: ይህ ለርጋት አለለ ከሸነቱ ሁበቱ አው-ውር ተጠቃሚ ለመሆን የሚያስተካል ዕድል አይኖርም:: የሸነቱ ሁበት መያዊ /ተቀባይ ወገናም ጉልጋ የሆነ ህገዮች

የኢትዮጵያ አስቀድሞ ተገኘዘበ የሚሰጥ ዕቅታ ስርዓት ባለተዘረጋበት
ህንጻ የጀነትኩ ሁብትኩ በሁዋዊ መንገድ ለማግኘት ማመልከት አይችልም::

አ.ት.የክ.የም የበዝሃ ሲጠዥ ሲጠዥ ሲጠዥ ሲጠዥ ሲጠዥ ሲጠዥ ሲጠዥ ሲጠዥ
አ.ት.የክ.የም የሚጠዥ በመሆኑ የጀነትኩ ሁብትኩ የሚሆረሰበበ ዕውቀት
አ.ት.የክ.የም የሚሆረሰበበ መብቶችን አዋጅ ቁጥር 482/1998 እና ደንብ
ቁጥር 169/2001 በማውጣት አየተተጠረ ይገኘል:: ሲለዚህ የጀነትኩ
ሁብትኩ የአ.ት.የክ.የም ማሆነዎች ዕውቀት አ.ት.የክ.የም በማሆነዎች ልቃድና
የጥቅም ተጋቢት ላይ የተመለረት ሆኖ በጥቅም ላይ አንዳውል
ያስፈልጋል::

በአዋጅ ቁጥር 482/1998 አንቀጽ 12 ቁ 1-7 መሠረት ይገኘ ሁብትኩ
ለማርካብ የሚከተሉት ሁኔታዎች መሆኑት አለባቸው::

- የሚሆረሰበበ ዕውቀትን ለማርካብ በቅድሚያ ከሚመለከተው የአካባቢ
ማሆነዎች አስቀድሞ ተገኘዘበ የሚሰጥ ዕቅታ ማግኘት ያስፈልጋል::
- የጀነትኩ ሁብትኩ የሚሆረሰበበ ዕውቀትን በመቀም ከሚገኘው ገዢ
መንግስትኩ የሚመለከተው የአካባቢ ማሆነዎች ውትአዊና ማሆናዊ
የሆነ ጥቅም ማግኘት አንዳለባቸው መስማማት::
- የውጭ ሁንጻ ኮ.ሮ የሆነ አ.ት.የክ.የም መያዥ የሆነ ወይም የሚኖርበት
ሁንጻ አግባብ ያለው ባለሙሉበን አመልካቸ የሚኖሩበትን ጉዳታዎች
በዘመኑ ሁንጻ የሚያስከበበና የሚያስፈልግም መሆኑን የሚያረጋግጣ
ደብዳቤ ማቅረብ ይኖርበታል::
- አ.ት.የክ.የም የሚፈጸመው በውጭ ሁንጻ አግባብ የሆነ ወይም የጀነትኩ
የሚሆረሰበበ ዕውቀት መሰብሰብ የሚችሉው የአ.ት.የክ.የም ወይም
አ.ት.የክ.የም የሚመከላው አግባብ ያለው ተቆም ባለሙያ በተ
ሳታፊነት በተገኘበት መሆኑ አለበት::

5.1.2 የጋራ መሰማሚያ ነጥቦችና የጋራ ስምምነት ወል

በጀነትኩ ሁብት ባለቤት/ስጠና በጀነትኩ ሁብት ተቀባይ/እሳን ወገን መከከል
በአ.ት.የክ.የም እና ጥቅም ክፍፍል ላይ የሚፈረግ የሰጠምነት ነጥቦች የጋራ

መስማማቅ ነጥበት (mutually agreed terms) ይባለ):: በይነቱ ሁኔታ አርከበት ቅድሚያ ከሚሰጣችው ጥያቄ አንቀጽ ወሰኑ የጋራ መስማማቅ ነጥበት ላይ መስማማት ነው:: በብኩህ ሁኔታ ለምግኘት አንቀጽ 15 በተ ገልጋዬ መሠረት የይነቱ ሁኔታ ስሜና ተቀባይ ወገኖች ከይነቱ ሁኔታ አርከበት ፍትሬዋ ጥቂም ለመጋራት በሚያስቻሉ አግባብነት ባላቸው ጥያቄ ላይ ለመደረጃና ለመስማማት ሁዋዊ፣ አስተዳደሪያዊና የፖ.አ.ነት ጥያቄ ላይ መስማማት አለባቸው:: አግባብነት ባላቸው ጥያቄ ላይ መደረጃና መስማማት በሁሉ፣ ወገኖች መካከል መተማሙን ይፈጥሶል:: ስለሆነም በፍርድና ወቅት የሚደረሰው ለምግኘት ለአርከበት ወል ተ ግባራዊነት ወሰኑ ነው:: በፍርድና ገዢ መዘንጋት ካለለባቸው ጥያቄ መካከል የሚከተሉት ይገኝባቸዋል::

- ለይነቱ ሁኔታና ማህበረሰብ ዕውቀት አርከበት እና የሚህበረሰብ መብቶች ሆኖም ደንብ ተገኘው መሆኑ::
- የጋራ ለምግኘት በፍርድ የሚደረሰ መሆኑን መገኘዘበ::
- የሰምምነት አይነትና ሁኔታ፣ ባዶችዎች፣ ሂደቶች፣ የውል ገዢና ሰርዓቱን መረዳት::
- የይነቱ ሁኔቱ ምንም እና ከሆነቱ ወር ተያያዥ ዕውቀት ባለቤት የሆነውን ሆኖ ማውቃ::
- የይነቱ ሁኔቱን ለሆነተኛ ወገን መስጠት መቋል /አለመቋል ጥያቄ::
- የተለያየ ባለድርሻ አካላት፣ የአከባቢ ማህበረሰብ ተሳትራና ሚና::
- ፍትሬዋ አርከበት ለመፈጸም ለረጋጭ የሚቻሉ አለመግባባቶች በሀጋዊ ሰርዓት ለመፈጸም መስማማት::
- በፍርድና የሚደረሰባቸው ለምግኘቶች በጽሁፍ መቆዝ/መስጠት መዘተ::

5.1.3 የጥቂም አይነትና ጥቂም መጋራት

የጥቂም አይነት::- የገንዘብና ከገንዘብ ወጪ የሆነ ጥቂም (ለምሳሌ፣ ተከናሽ ማስተላለፍ፣ ለሰጠና መስጠት) ሆኖ የሚከተሉትን ለመምር ይችላል::

- የፍቃድ ክፍያ;
- የቅድማግ ክፍያ;
- በየደረሰው የሚከልል ክፍያ;
- የወል ማስከበረያ ክፍያ;
- ለምርምር የሚውል የገንዘብ ድጋፍ;
- የአቆምሮ ገበረት የጋራ በለበት መሆኑ
- የሥራ ዕድል፤

የጥቅም ገዢ፡ የአመር ገዢ፣ መከከለኛ፣ የረጅም ገዢ ተብሎ ለሰላም ይችላል፡፡

ከሱነት ሁባት ወይም ማህበረሰብ ዕውቀት አርክበት የሚገኘውን ቅፅም መንግሰትና የአከባቢ ማህበረሰቦች የሚገሩት የገቢ ክፍፍል በማረጋገጫው በእያንዳንዱ የአርክበት ሰምምነት የሚመለን ይሆናል፡፡

ከላይ የተገለጻው የጋራ ሰምምነት ነጥበ፣ ባዶታወችን፣ የጥቅሙን ዓይነት፣ የጥቅም ክፍፍልን ሁኔታ፣ ገዢውንና የክፍያውን ሰርቃት ሁሉ ለያጠቃልል ይችላል፡፡ ይህ ፍትህዋነትና ዕከልነት የሚለውን ሁኔታ ከማንኛበት አንድር ለታይ ይችላል፡፡

5.1.4 የሱነት ሁባት ማዘምወረድ ሰምምነት

የሱነት ሁባት ማዘምወረድ ሰምምነት (Material Transfer Agreement - MTA) ለምርምር ወይም ለንግድ የሱነት ሁባት ለዘምወረድ የሀብት በለበትም ሆነ ሁባቱን መያዙ ቤት ቦታዊ መብቶችንና ባዶታወችን ለማስከበር የሚጠቃም ገዢ ለነድ ነው፡፡ የሚዘምወረድ ሰምምነት ለነድ የሀብት ወገን ፍላሽት የሚያመለክት ለይሁን በዝግጅት ገዢ ከግምት ወሰጥ መግበት የለባቸውን ጉዳዮች ይጠቀመናል፡፡ ለምሳሌ የጠያቄና ሲሆ መብትና ባዶታወች፣ ከአርክበት የሚገኘውን ቅፅም ፍጥም የከተታል፡፡

5.2 አርከበትና ተቁም ተጋቢትን ማስከበር

ለአርከበትና ተቁም ተጋቢት ስርዓት ዕውን መሆኑ ተዋንያን የህን ማለትም የጀነትኩ ሁብት ማስቀመጥ ተቁም የሚከተሉት አገልግሎት እና የሚከተሉት ሁብት መረጃ ወገኖች ሁሉ የየበትራክቶች መሆኑ መመጣት ይጠበቅባቸዋል::

5.2.1 የጀነትኩ ሁብት መረጃ ወገኖች ተሳፊነት

የጀነትኩ ሁብት መረጃ የህን ማለትም መመጣት ካለበትም ተሳፊነቶች መከከል የሚከተሉት ይገኘባቸዋል:-

- አሰቀድም ተገናዘዣ የሚሰጥ ዕሽታ ከሚመለከተው ማህበረሰቦ / ማስቀመጥ ተቁም የሚከተሉት አገልግሎቶች መረጃ፣
- የማህበረሰቦችን ማስፈጸም ወገና፣ ልማድና እምነት ማከበር፣
- ከማህበረሰቦ ለሚቀርብ ጥያቄዎች ተጠለውን ምላሽ መስጠት፣
- የጀነትኩ ሁብትን ለተጠቀበት/ለተወስደበት ዓላማ በቻ ማዋልና ለለለ ዓላማ ሲፈለግ አይደለም አሰቀድም ተገናዘዣ የሚሰጥ ዕሽታ መመሪ፣
- ማንኛውንም አስፈላጊ መረጃ፣ ለምሳሌ አሰቀድም ተገናዘዣ የሚሰጥ ዕሽታ እና የጀነትኩ ሁብቱ የተገኘበትን ሁርር ከሁብቱ የሚገኘውን የተቁም ክፍፍል በሚመለከት፣ መያዝ፣
- የጀነትኩ ሁብቱን ለሰነተኛ ወገን መስጠት አስፈላጊ ሆኖ ሲገኘ የጀነትኩ ሁብት ማስተላለፈ ሆኖ ይጠበቅ መከተልና ከጀነትኩ ሁብት የሚገኘውን ማንኛውንም ዓይነት ተቁም ክፍፍል ፍትህዋነት በማረጋገጥ ተጠለውን ግዳታ መመጣት ይገኘባቸዋል::

5.2.2 የበኗሱ ሁይወት ጥበቃ እንዲተካሶት ተሳፊነት

የበኗሱ ሁይወት ጥበቃ እንዲተካሶት በአዋጅ ቅጥር 120/1999 እንዲተሳሳይ የተቁቀሙ እንዲተካሶት ነው:: እንዲተካሶቱ በአዋጅ በተሰጠው ስልጣን መሰረት የጀነትኩ ሁብትና የሚህበረሰቦ ዕውቀት አርከበትና እና የማህበረሰቦ መብቶችን አዋጅ ቅጥር 482/2006 እና ይጠበቅ ቅጥር 169/2009 እና መመራይ

- ወቻ አንዳውጂ በማድረግ በመተገበር ላይ ይገኘል፤ ከዚህም አንዳር
ማከናወን ከሚጠቀው ጉዳዮች መከከል የሚከተሉት ተግባራት ይገኘለ፡፡
- ከእርከበት ተቁጥቶን መቀበልና ለሸነትና ሁብትና ማህበረሰብ እውቀት
ባለቤቶች እንዲደርጋ ሆኖታወችን ማመቻች፤
 - የእርከበት ወል ቅዱቶን ማዘጋጀት፤ የወጪትን አዋጅና ይጠቀስ
ለሁዝብ ማስተዋወቁ፤
 - ይነትና ሁብትና የማህበረሰብ ዕውቀት ከርከበት መረጃዎችን መሰብሰብ፤
የማጠናቀር፤ መተንተናና እንዲከሰራለንቱ ለተጠቀማማች
ማሰራጨሙት፤
 - ከላይ የወጣውን አዋጅ በመተለለና በማረጋገጫ የወንጀል ተግባሩ
ለይ ሁጻዊ እርምጃ እንዲወሰድ ማድረግ፤
 - የወጪትን አዋጅና ይጠቀሰ በተግባር ለማዋል አስፈላጊ የሆነ መመሪያ
ዎችን ማውጣትና ለለዕችን አስፈላጊ ተግባራትን በማከናወን ከፍተኛ
ማና ይጨመቻል፡፡

5.2.3 የጠቅምች አካላት ይለፈንት

የሸነትና ሁብት በበለቤትነት ለመሰጠት ስልጣን ከላቸውና ሁብቱን
ለመጠቀም ከሚጠይቀ ወገኖች ለለ የተለያዩ ባለድርሻ አካላት ተሳትሮ
ለሸነትና ሁብት ከርከበትና ቅዱም ተጋቢት ተግባራ ወሰኝ ነው፡፡ ስለዚህ
የማመለከታቸው ባለድርሻ አካላት ሁሉ ይለባቸውን ይለፈንት መወጣት
አለባቸው፡፡

በሸነትና የእርከበት አስተዳደር ተብሎው በእርከበትና ቅዱም ተጋቢት
ባለድርሻ አካላት ሆነው ከተለያዩ መከከል የእኩበብ ማህበረሰቦች፤ የከልል
መሰተዳደር አካላት፤ የገምሩና ባለሥልጣን፤ የመልዕክት አስተላላፊ
ይርቃቻችና የፌሬትና ተቆጣጣሪ መሥራያ በቶች ውና ውናዎች ዓይነው፡፡

• የኢትዮ. ማህበረሰቦች ይለወኑት

የማህበረሰቦች አባል ያልሆነ ማናቶም ስው ፊቃድ ስይኖረው የደንብኩ
ሁብት ከአካባቢው እንዲያስቦበትና እንዲያይዙበድ የመከልከል፤ና የማህበ
ረሰቦች አባል ያልሆነ ማናቶም ስው የደንብኩ ሁብት ከአባቢው ሲሰበብ
ወይም ስጠቅበት ይዘ ሌሎች ፊቃድ ያለው መሆኑን የመጠየቁና ፊቃድ የለ
ለው ከሆነ ለማመለከተው አካል ማሳቀቁ አለባቸው::

• የከልል መስተዳድር አካላት ይለወኑት

የቀበሌ መስተዳድርና በየደረሰቂው የሚገኘ የደንብኩ ሁብት ተበቃ
የማመለከታቸው የከልል መስተዳድር አካላት የማህበረሰቦች አባል ያልሆነ
ስው ፊቃድ ስይኖረው የደንብኩ ሁብት ከከልለቸው እንዲያስቦበትና
እንዲያይዙበድ የመቆጣጠር ናና ፊቃድ የያዘ መሆኑን መጠየቁ፤ ፊቃድ የለ
ለው ከሆነ ለህግ እንዲቀርቡ ማድረግ አለባቸው::

• የጥምና ባለሥልጣኝ ይለወኑት

የጥምና ባለሥልጣኝ ከሆነቱ የሚመጣ የደንብኩ ሁብት የመመሙ
ፊቃድ ከእንዲታተሩቱ የተሰጠበት መሆኑን የመቆጣጠር፤ አስፈላጊውን
ፊቃድ ስይኖረው ከሆነ በመውጥት ላይ የሚገኘ የደንብኩ ሁብትን ሁብቱን
በማስወጥት ላይ ከሚገኘ ስው ጉር ወደፊዎት በአካባቢው ለማገኘ
አገባበነት ለለው አካልና ለእንዲታተሩቱ ማሳቀቁ አለባቸው::

• የመልከት አስተሳሌ ይረዳቸዋል ይለወኑት

የፖስታና ለሎች የሂሳን መልከት ይረዳቸዋል የደንብኩ ሁብትን በመልከ
ትነት ከእንዲያሻሻ ወጪ ለመለከ ከመቆበለቸውና ከመለከታቸው በፈት
ደንበኛቸዋል የደንብኩ ሁብትን ከሆነ ለማስወጥት ከእንዲታተሩቱ ፊቃድ
የተሰጠቸው መሆኑን ማረጋገጥ አለባቸው::

- የኩራንተን ተቀባዩ መሥራያ በታች ወሰነት

የኩራንተን ተቀባዩ መሥራያ በታች ለህይወቻዊ ሁብት ጥርት የሚሰጠትን የኩራንተን ስርተሸከት ለህይወቻዊ ሁብቱ ወሰኖ የሚገኘን የቃነቴና ሁብት ለመቀም የሚያስችል ፈቃድ አለመሆኑንና በዘመኑ ስርተሸከት የቃነቴና ሁብት መጠቀም የተከለከለና ወንጀል መሆኑን የሚገልጽ ቅል እንዲይዘግበ ማድረግ አለባቸው:::

ለተጨማሪ መረጃ እና አስተያየት

ቻነቴ ሁብት አውቆር ሂቻድና ቁጥጥር ዓይነቶችዎት

ድረሻ : www.ibc-et.org/gm-access/gm

ኢ.ማይል : info@ibc-et.org

ፖ.ሣ.ቁ. 30726

ሥ.ቁ. 0116612244

አዲስ አበባ: ኢትዮጵያ

በኢትዮጵያ የእድገት መስረት ነው!

ቃንደኩ ሁነት አውሮፕር ልዕድና ቅጥጥር
ዳይሬክተኛ

ድረግ: www.ibc-et.org/gm-access/gm

አማራል: info@ibc-et.org

ፖ.ስ.ቁ. 30726

ሙ.ቁ. 0116612244

አዲስ አበባ: ኢትዮጵያ

2003 ዓ.ም